

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΔ'.-φύλ. 4 * ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΑΤΟ, 27 ΤΟΥ ΦΕΒΡΑΡΙΟΥ 1916 * ΑΡΙΘΜΟΣ 585

ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ ΑΜΑ ΔΕΙΞΗ
ΠΩΣ ΔΕ ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΡΗΝΗ Η ΑΘΗΝΑΙΑ. Πέρα από τή ζωή.
ΑΔΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ. 'Ο πρωτομάστορας. (Συνέχεια).
ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΑ. 'Απλώθηκε τὸ χιόνι.—Στὴ φιλενάδα μου Μ.
ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΗ. 'Από τὴ συναυλία τῆς Μέλποως Λογοθέτη.
Γ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ. Κριτικὸ περιβόλι.
ΠΟΡΙΩΤΗΣ. 'Η Κριτικὴ τοῦ «Νουμά».
ΣΑΙΣΠΗΡ 'Ο 'Οθέλλος (Τέλος).
ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ.—'Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ.— ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜ-
ΜΑΤΟΣΗΜΟ.

ΚΡΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ

PRO DOMO MEA

Ναί, εἶν' ἀλήθεια· καὶ δὲν τῶκαμα γιὰ νὰ παίξω, ἀλλὰ μ' ἔλο μου τὸ σοβαρό: Στὰ ἀντίτυπο τοῦ «Κόκκινου Βράχου» ποῦ ἔστειλα γιὰ τὸν κριτικὸ τοῦ «Νουμά», τὸν ἐποιδήποτε, — ἄλλο ἀπὸ κείνο ποῦ χάρισα χωριστά, προσωπικά, γιὰ τὸ φίλο μου Ταγκόπουλο, — ἔγραψα: «Στὸν αἰσθητικῶς ἀγριάνθρωπο ποῦ θὰ βρῆσῃ κι' αὐτὸ τὸ ἔργο μου ἔπως ἔλα μου...» Καὶ νὰ ποῦ δὲν εἶχα καθόλου ἄδικο! Γιατί κι' ὁ «Κόκκινος Βράχος», στὸ «Νουμά», βρῆστηκε ἀπαράλλαχτα ἔπως ἔλα μου. Ἡ μὴ δὲν εἶνε βρῆσις νὰ γράφονται γιὰ ἓνα ἑλληνικὸ ρομάντσο ποῦ χάλασε κόσμος, — χωρὶς καμμιά ὑπερβολή, — δέκα μόνο ἄράδες μὲ ψιλὰ στὴν τελευταία σελίδα, ποῦ οἱ πέντε μάλιστα ἀπ' αὐτὲς ἴενε, πὼς «ἄλλα πρεσβεύω ὡς συγγραφέας καὶ ἄλλα γράφω ὡς κριτικός», — ὄρισμός τάχα τοῦ Ξενοπούλου μου, — καὶ πὼς συχνὰ «καταιδάζω τὰ ἔργα μου ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς τέχνης, γιὰ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσω περισσότερες παράστατες στὸ θέατρο ἢ περισσότερους ἀγοραστὲς στὰ βιβλιοπωλεῖα;»

Παρακαλῶ μονάχα τὸ φίλο μου Ταγκόπουλο νὰ συλλογιθῆ, νὰ φαντασθῆ, τί κοσμογαλασιὰ, τί νταθατοῦρι θῆκανε ὁ «Νουμάς», ἂν κανένας ἀπὸ τοὺς δικούς του, — δύσκολο λεγάκι, ἀλλὰ μπορεῖ τελοσπάντων νὰ τὸ ὑποθέσῃ γιὰ μιὰ στιγμή, — ἔδραζ' ἓνα ρομάντσο σὰν τὸν «Κόκκινον Βράχο». Μὰ τὸ λίγο-λιγώτερο, ἓνα δλάκαιρο φύλλο θάφιερώνουνταν στὸν πανηγυρισμὸ τοῦ βιβλίου, ποῦ δὲν ἀξιῶνεται σήμερα, μόνο καὶ μόνο γιὰτ' εἶνε δικό μου, παρὰ δέκ' ἄράδες μὲ ψιλὰ, στὴν ἔλευταία σελίδα, καὶ τῆς πέντε ὑδριστικῆς!... Ἄλλὰ

κι' οἱ ἐπαινετικὲς τί τάχα ἴενε; Ὅριστε: «Ὁ Ξενοπούλος εἶνε συγγραφέας μὲ ταλέντο καὶ μὲ θέσι διαλεχτὴ στὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Ὁ Κόκκινος Βράχος μὴ ἀπὸ τίς μεγάλες τοῦ ἐπιτυχίης κι' ὄχι κ' ἡ μοναδική». Δηλαδή: Γκράτσια ντελ ἀδίζοι! Πάρ' τον στὸ γάμο σου νὰ σοῦ πῆ καὶ τοῦ χρόνου. Μά, φίλε μου Ταγκόπουλε, ἀγαπητέ! «συγγραφέας μὲ ταλέντο καὶ μὲ θέσι διαλεχτὴ» εἶνε ὁ κ. Α., ὁ κ. Β., ὁ κ. Γ., κι' ἄλλοι ἓνα σωρὸ, ἓνα πλήθος. Νὰ τὸ λέςδμως καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποῦ ἔγραψ' ἓναν «Κακὸ Δρόμο» καὶ μιὰ «Στέλλα Βιολάντη», γιὰ τὸ συγγραφέα ποῦ ἀπ' τὸ τίποτα ἢ τὸ σχεδὸν τίποτα, δημιούργησε στὴν Ἑλλάδα Ρομάντσο καὶ Θέατρο, ἱκανὸ νὰ διαβάζεται καὶ νὰ βλέπεται μὲ τὴν ἴδια εὐχαρίστηση ἀπὸ ἓναν Παλαμὰ κι' ἀπὸ μιὰ μοδι-στρούλα, καὶ νὰ νομίζης μάλιστα πὼς ἐξοφλεῖς, πὼς εἶπες πιά ε, τι μποροῦσε κανεὶς νὰ πῆ στὴν περίστασι, — ε, μ' αὐτὸ καταντᾶ βρῆσις σὰν τῆς ἄλλης, καὶ χειρότερη.

Ἔτσι, μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, μὲ τὸν ἴδιον στανικό, βικ-στικό, τυπικὸ κι' ἀνεπαρκέστατο ἔπαινο, ἢ καὶ μὲ ἑξ-στερες κατηγορίες, βρῆστηκαν ὡς τώρα στὸ «Νουμά» ἔλα μου τὸ ἔργα, καὶ τὰ φιλολογικὰ, καὶ τὰ θεατρι-κά. Κι' ἀπὸ τὸν Ταγκόπουλο, κι' ἀπὸ τὸν Ψυχάρη, κι' ἀπὸ τὸν ἀνώνυμο «Κριτικὸ τοῦ Νουμά», κι' ἀπὸ τὸν Παρορίτη, κι' ἀπὸ τὸν Ἑρμονα, — μολοντί αὐτὲς δοκίμασε κάποτε νὰ κάμῃ μιὰ ἐξαιρέσι κι' ὠνόμασε τὴν «Ἀναθρεφτὴ» μου διαμάντι τῆς φιλολογίας μας, ποῦ εἶνε ἐπιτέλους κάτι τί, — κι' ἀπὸ τὸν Παλα-μὰ, κι' ἀπὸ τὸν Χατζόπουλο, κι' ἀπὸ τὸν Ποριώτη, κι' ἀπ' ἔποιον ἄλλον ψυχαρικὸ καταπαίστηκε μ' ἔργο μου 'ς αὐτὴ τὴν ἔφημερίδα. Στὸν ἴδιον καιρὸ, οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι ἀνέβαζαν ὡς τὸν ἔβδομο οὐρανὸ ἄλλα φιλο-λογικὰ ἢ θεατρικὰ ἔργα, ποῦ μπροστὰ στὰ δικά μου, — καλλιτεχνικῶς δὲν εἶνε κομπασμὸς συνειθισμένης ἐγ-πάθειας, εἶνε ἀπόλυτη ἀλήθεια αὐτὸ ποῦ λέω, — ἓνας εὐσυνείδητος κριτικὸς, ἀπῆρεαστος ἀπὸ Σχολὲς κι' ἀπὸ κόμματα, θα δίσταζε νὰ τὰ ὀνομάσῃ καὶ μέτρια.

Ὅμοιολογῶ, πὼς αὐτὸ τὸ πρῶμμα μὲ κάνει, σὰν ἄν-θρωπο, καὶ νὰ ζηλεύω, — γιὰτί ὄχι; — καὶ νὰ θυμώνω, καὶ νὰ πικραίνουμαι. Ἄλλὰ πολὺ περισσότερο μ' ἀ-γανακτεῖ σὰν ἓνα ἄδικο, ποῦ γίνεται ὄχι πιά σὲ μένα. μονάχα σὲ μένα, ἀλλὰ στὴ Φιλολογία μας γενικά. Δὲν εἶνε δὲ καὶ τόσο πολλὲς οἱ ἀξιόλογες ἐργασίης ποῦ γί-νουνται 'ς αὐτὴ, γιὰ νὰ παραδλέπεται ἔτσι, καὶ νὰ ὑπο-βιδιάζεται, ἀπὸ ἓνα κέντρο σὰν τὸ «Νουμά», μὴ ἀπὸ τῆς σημαντικώτερες, καὶ ἴσως-ἴσως, στὴ σημερινὴ μας δημι-ουργικὴ πεζογραφία, ἢ σημαντικώτερη. Δὲν ξέρω, ἂν αὐτὸ ποῦ γυρεύω εἶνε λογικὸ, βολετὸ ἢ πολὺ, π ἄ ρ α π ο λ ὺ

άνθρώπινο ἤθελα ἕμως, στὸν κύκλο μας τουλάχιστο, — καὶ δὲν ἐννοῶ τώρα τὸν ψυχαρικό, ἀλλὰ τὸν πλατύτερο κύκλο τῶν ἀνθρώπων τῆς πέννας, ποῦ μὲ μικρές, π ο λ ὺ μικρές διαφορές, κυνηγοῦμε τὸ ἴδιο Ἴδανικό, — ἤθελα νᾶχουν ἔλοι τῆ δική μου δικαιοσύνη, τῆ δική μου εὐλακρύνειά κι' ἀφοβία. Κι' ἔπως ἐγὼ δὲ δίστασα ποτέ μου, ἀκόμα κ' ἐνάντια στὸ ἀτομικό μου συμφέρο, νὰ κηρυξῶ, νὰ βροντοφωνήσω τὸ Καλό, ἔπου κι' ἂν τὸ βρῆκα, καὶ στὸν πιὸ ἀσπονδο ἀκόμα ἐχθρό μου, ἔτσι ἤθελα νᾶκαναν κι' οἱ ἄλλοι γιὰ μένα, ἔτσι κι' ἂν μὲ θεωροῦν ἀκόμα γι' ἐχθρό ἀσπονδο...

Γιατί λέω μὲ τὸ νοῦ μου: τί σχέση μπορεί νᾶχη μὲ τῆ δημιουργική μου ἐργασία, μὲ τὸ ταλέντο μου, μὲ τῆ θέση ποῦ μοῦ ἀνήκει στῆ σημερινή φιλολογία, ἡ κριτική ποῦ ἔκαμα τοῦ ψυχαρισμοῦ; Ἡ κατὰ τί μπορεί νὰ μ' ἐλαττώνη, σὰ συγγραφέα, σὰ διηγηματογράφο, σὰ δραματοῦργό, ἡ ἀποστροφή μου, ἡ ἀπὸ πεποίθησι ἀποστροφή μου γιὰ κάποιες ὑπερβολές, — ἔτσι τίς εἶπα πάντῃ, ἔτσι τίς λέω καὶ τώρα, — στὴν καλλιέργεια καὶ στῆ διαμόρφωση τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας; Καὶ γιατί, ἐκεῖνος ποῦ χρωστᾷ νὰ μοῦ δώση δ, τι μοῦ ἀνήκει, πρέπει πρῶτα νὰ μ' ἀναγκάση νὰ παραδέχομαι, νὰ λέω καὶ νὰ γράφω αἴσθημα, ἀστένεια, Φτώμα (*), πληχτικὸ, ἀκαλαίστησία, καὶ ἄλλα τέτιχ, ποῦ δὲ μᾶρέσουν, καὶ δὲν τὰ βρίσκω σωστά, καὶ δὲ μοῦ φαίνονται οὔτε κἂν ἀναγκαῖα; Ἡ λογοτεχνία λοιπόν, τὸ ρομάντισο, τὸ διήγημα, τὸ δράμα, ἡ κωμῳδία, εἶνε μόνο Γραμματική. Κι' ἔποιος τενεκὲς γράφει ἄθροπος, γεγονότος, πραγμάτου, εἶν' ἔξοχος, μεγάλος καὶ θαυμαστός, ἐνῶ κι' ὁ ἀξιώτερος, ἕμχ γράφει ἄνθρωπος, γεγονόςός, πράγματος, ἔτσι κι' ἂν ἔχει λάθος 'εαυτά, εἶνε μονάχα, ἀπλούστατα, ξερά, κάποιος «συγγραφέας μὲ ταλέντο καὶ μὲ θέση διαλεκτή»; . . . Νὰ τί δὲ χωρεῖ ὁ νοῦς μου, νὰ τί δὲ θὰ παραδεχθῶ ποτέ μου, γιὰ ἔλο τὸν κόσμο! Καὶ νὰ γιατί, ἔλοι οἱ ψυχαρικοί ποῦ μ' ἔκριναν ὡς τώρα στὸ «Νουμά» — ἡ κι' ἄλλοι, — μοῦ φαίνεται πῶς δὲν ἔχουν τῆ δικαιοσύνη, τὴν εὐλακρύνειά καὶ τὴν ἀφοβία τῆ δική μου. (**)

* *

Θὰ μοῦ πῆ κανένας: Κι' ἂν αὐτὴ εἶνε εἶνε ἀληθινὰ ἡ πεποίθησί τους; Ἄν ἔχουν πραγματικῶς τὴν ἰδέα,

(*) Ὁ φίλος Ταγκόπουλος μοῦ εἶπε πῶς; τὸ Φτώμα ὁ Ψυχάρης; τὸ ἔξαιρεῖ. Στὰ Ρόδα καὶ Μῆλα, σὲ μιὰ ὑποσημείωση, λέει ὅτι πρέπει νὰ γράφουμε Πτώμα. Πολὺ καλὰ, τὸ παραδέχομαι. Ἐγὼ ὅμως ἔξαιρω κι' ἄλλα πολλά. Αὐτὸ εἶνε ἔλο! Οὔτε εἶπα πῶς ὁ Ψυχάρης γράφει Φτώμα. Ἐφερα ἕνα παραδειγμα ἀπὸ λέξη ποῦ δὲ μπαίνει στὴν ψυχαρική «ὁμοιομορφία». Δὲν ἤξερα ἢ δὲ θυμήθηκα τῆ σημείωση ποῦ τὴν ἔξαιρει. Ἄν τὴν ἤξερα, θὰ ἔβαζα μιὰ λέξη ἄλλη. Κ' εἶνε τόσο πολλὲ; αὐτέ; ποῦ δὲ μᾶρέσει νὰ τίς μεταξορίζουμι ἔτσι ἀλλαγμένες!

Γ. Ε.

(**) Τὸν Πάλλη τὸν ἔξαιρῶ. Ἐπίσης καὶ τὸν Ἐφτάλιότη.

Γ. Ε.

πῶς τὰ ρομάντισα σου. τὰ διηγήματά σου, τὰ δράματά σου, δὲν ἀξίζουν σὰν ἐκεῖνα τᾶλλα, ποῦ εἶδες τόσες φορές νὰ ὑπερπαινοῦν; — Ψέμματα! Ψέμματα! Ψέμματα Εἶμαι βεβαίωτος γιὰ τὸ ἀντίθετο. Μερικοί ἀπ' αὐτούς μπορεί νὰ εἶνε «αἰσθητικῶς ἀγριάνθρωποι» οἱ περισσότεροι ἕμχ νοιώθουν πολὺ καλὰ ἀπὸ Τέχνη κ' εἶνε σὲ θέση νὰ ξέρουν καλλιτέρά μου πόσο ἀκριβῶς ζυγιάζει τὸ Ἔργο τοῦ καθενός. Καὶ γιὰ παράδειγμα, θὰ φέρω τώρα τὸν πιὸ ἀξιο καὶ τὸν πιὸ μεγάλο ἀπ' ἔλους: τὸν Κωστῆ Παλαμά.

Λοιπόν, κατὰ τὸν Κωστῆ Παλαμά, ποῖς νομίζετε πῶς εἶνε σήμερα ὁ πρῶτος ρωμιός, πεζογράφος, διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος καὶ δραματικός; Ο κ. Α; ὁ κ. Β; κάποιος τελοσπάντων ἀπ' αὐτοῦς ποῦ ἀνέβασε μὲ τίς κριτικὲς του στὰ μεσοῦρανα; Ἐχετε λάθος. Κατὰ τὸν Κωστῆ Παλαμά, πρῶτος εἶνε ὁ Ξενοπόουλος. Γι' αὐτὸ εἶμαι ἔτσι βέβαιος, ἔπως σὰς βλέπω καὶ μὲ βλέπετε. Τὸ ξέρω, τὸ κατέχω, τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου. Καὶ θὰ σὰς πῶ. Γιὰ χρόνια, σχεδὸν κάθε μέρα, πήγαινα στὸ σπίτι τοῦ Παλαμά. Γιατί τὰχαποῦσα τόσο πολὺ, ποῦ δὲν τὸ ξεχώριζ' ἀπὸ τὸ δικό μου. Ἐνα βρῶδου, ἔτυχε νὰ πάω καὶ νὰ μῶ ἴσια στὸ γραφεῖο τοῦ ποιητῆ. Τὸν βρῆκα σὲ μιὰ θέση, σὲ μιὰ κατάστασι ἀπερίγραπτη. Ἦταν τόσο συγκινημένος ποῦ μόλις μποροῦσε νὰ μοῦ μιλή. Τὰ μάτια του ἕμχ ἐλαμπαν ἀπὸ χαρὰ, ἀπὸ ἀγαλλίασι, καὶ τὸ πρόσωπό του, μεταμορφωμένο, ἐκστατικό, σὰν ὑπερκόσμιο, φωτοστεφανωμένο, μαρτυροῦσε πῶς εἶχ' αἰσθανθῆ, καὶ τὴν αἰσθάνονταν ἀκόμα, μιὰ μεγάλη ἀπόλαυσι, μιὰ βαθειὰ εὐτυχία . . .

— Ἀφισέ με, καίμενε . . . μεῦ ψιθύρισε, χωρὶς καλὰ-καλὰ νὰ τὸν ρωτήσω. Αὐτῆ τῆ στιγμῆ, εἶτι τέλειωσα τὸν «Κακὸ Ἄρομο» σου . . . Εἶνε περιττὸ νὰ σοῦ πῶ τίποτα γιὰ τὴν ἐντύπωσί μου. . . Μὲ βλέπεις . . .

Ναί, τὸν ἔβλεπα . . . Κ' ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποῦ τὸν ἔβλεπα ἔτσι, ἂν καί, καθὼς σὰς εἶπα, γιὰ χρόνια, πήγαινα στὸ σπίτι του κάθε μέρα. Πολλὲς φορές τὸν βρῆκα νὰ διαβάζη βιβλία, καὶ νὰ φαίνεται μάλιστα κ' εὐχαριστημένος. Ὁρξίζουμι ἕμχ, πῶς τὴν εὐχαρίστησι, τῆ συγκίνηση, τὴν ἐνθουσιασμό, τὴν ἐκστασι, ποῦ εἶδα κείνο τὸ βράδου στὸν ἀγαπημένο μου Παλαμά, καμμι' ἄλλη φορὰ δὲν τὰ εἶδα!

Ἄλλο: Προσκάλεσα κάποτε τὸν ποιητῆ νὰ εἴλη στὸ Δημοτικὸ νὰ ἰδῆ τῆ «Φωτεινὴ Σάντρα». Ἦταν μιὰ τελευταία παράστασι τῆς Κυβέλης, ποῦ ἐφευγε, σχεδὸν πανηγυρική. Ὁλ' ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια, πέρα-πέρα, καὶ τὸ θέατρο γεμάτο ἀπὸ πάνω ὡς κάτω. Ἦμου μὲ τοὺς δικούς μου 'ς ἕνα θεωρεῖο, δίπλα 'ς ἐκεῖνο ποῦ εἶχαν δώσει στὸν Παλαμά, ποῦ ἦταν κι' αὐτός μὲ τοὺς δικούς του. Δὲν τὸν ἔβλεπα ἕμχ, γιατί καθόμου στὸ βάθος. Μόνου στὸ τέλος, σὰν ἔπεσε ἡ αὐλαία, μπήκα μιὰ στιγμῆ στὸ θεωρεῖο του γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσω ποῦ μοῦκαμε τὴν τιμὴν νὰ εἴλη καὶ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσω. . . Κ', δὲν θὰ ξεχάσω ποτέ τὸ θέαμα ποῦ εἶδα κείμσα: Ἐμχ Παλαμά κατάχλωμο, κατασυντριμμένο, τρεμουλιαστὸ, βουτηγμένο στὰ δάκρυά του, ἀνίκανο,

δχι πιά νά μιλήσῃ, ἀλλά καί νά σκηωθῇ ἐπ' τῆ θέσῃ του, γιά νά φύγῃ... Ἄφρονος, μούπισσε τὸ χέρι καί μου τῶσφιξε, κλαίγοντας ἀκόμα. Κ' ὕστερα, σά συνήλθε λιγάκι, μού εἶπε :

«— Τὸ ἔργο σου, φίλε μου, εἶνε ἐξοχο, ἐξοχο, ἐξοχο! (ἔτσι, τρεῖς φορές). «Ἐκεῖνο ποῦ θέλει νά πῆ, τὸ λέει στήν ἐντέλεια».

Κι' ἄλλες φορές μούτυχε νά ἰδῶ τὸν Παλαμᾶ στοῦ θέατρο, ἔς ἄλλα ἔργα, ποτὲ ἕμως μὲ τέτοια ἐντύπωση σὺ τὸ τέλος. Ἄλλᾳ, —κι' αὐτὸ μού φαίνεται ἀκόμα πῶς σπουδαῖο, —καί κανέ ναν ἄλλο θεατῆ τῆς «Φωτεινῆς Σάντρη», σοφὸν ἢ ἀπλὸν ἄνθρωπο, δὲν εἶδα ποτὲ μου νά πάθῃ αὐτὸ ποῦ ἔπαθε ὁ μέγας μας ποιητής.

Ἔρχομαι τώρα στοῦ κυριώτερο. Γιατί αὐτὰ ἐπιτέλους ὁ Παλαμᾶς μπορεῖ, — ὁ λόγος τὸ λέει, — νά πῆ πῶς δὲν τὰ θυμάται, ἢ πῶς δὲν τὸν ἔκαμε νά κλάψῃ τὸ ἔργο μου παρὰ τὸ παίξιμο τῆς Κυδέλης, ἢ πῶς δὲν ἔχει καμμιά σημασία ἔταν ἓνα ἔργο σὲ φέρνει καί κλαίς, —κι' ἄς εἶνε ἡ ἥρωῖδα τοῦ «δημιούργημα πλαστικὸ καί δραματικὸ», ἔπως τῶγραφε ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς γιά τῆ Φωτεινῆ Σάντρη. Ναι, μὰ τὸ ἄλλο ποῦ θὰ σὰς πῶ τώρα, δὲν ἐπιδέχεται οὔτε διάψευση, οὔτε ἀμφισβήτηση, οὔτε ἀμφιβολία. Εἶνε ἓνα ντοκουμέντο. Λοιπόν, ἔταν ὁ Κωστής Παλαμᾶς, ὁ μέγας μας ποιητής, ἐδιάβασε τὸ ρομάντισο μου «Ἐρως Ἐσταυρωμένος», αἰσθάνθηκε τόσο μεγάλη συγκίνηση, ὥστε σπρώχθηκε νὰ γράψῃ ἓνα ποίημα, ἐν' ἀπὸ τὰ ωραιότερά του μάλιστα ποιήματα, τὰ πῶς ἐμπνευσμένα κι' ἀληθινά, τὸ περίφημο :

Ψυχὴ τοῦ θρόνου,

Τοῦ μαρτυρίου καί τῆς θυσίας,

Στέλλα Βιολάντη! . . .

Καί τὸ ποίημα αὐτὸ μού τῶσπειλε ἀμέσως, χειρόγραφο, στοῦ σπιτί μου, μὲ τῆ σημείωση: «Στὸν κ. Γρηγ. Ξενόπουλο, ἀφ' οὗ διάβασα τὸν Ἐσταυρωμένον Ἐρωτα». Ρωτῶ: σὲ ποῖον ἄλλο ρωμιὸ διηγηματογράφου αἰσθάνθηκε τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη νά κάμῃ τέτοια τιμὴ, νά ὑψώσῃ τέτοιο βωμὸ, ὁ μέγας μας ποιητής; Αὐτὸ ἂν δὲν σφάλλω, στή φιλολογία μας, εἶνε κάτι μοναδικὸ ἀπαρδειγμάτιστο. Ἐρως πολλὰ διηγήματα καί ρομάντισα ποῦ βγήκαν ἀπὸ στίχους ἐνδὲς μέγαλο ποιητῆ, δὲν ξέρω ἕμως κανένα ποίημα, —καί τέτοιο θαυμάσιο, σὰν τῆ «Στέλλα Βιολάντη» τοῦ Παλαμᾶ, — ἐμπνευσμένο ἀπὸ ἓνα διήγημα. Ὁ πεζογράφος, ποῦ μ' ἓνα δημιούργημα τῆς φαντασίας του, κατώρθωσε νά συγκινήσῃ «μέχρις ἐμπνεύσεως» ἓνα μέγαλο ποιητή, μπορεῖ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, νά καυχίεται.

Γιά ἕλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, καί γι' ἄλλους, ποῦ δὲν εὐκαιρῶ τώρα νὰ παραδιάσω, ἔχω τὴ βεβαιότητα πῶς μέσα στοῦ νοῦ καί στήν καρδιά τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, ὁ πρῶτος ρωμιὸς πεζογράφος εἶν' ἐκεῖνος ποῦ ἔγραψε τὸν «Κακὸ Δρόμο», τὸν «Κόκκινο Βράχο», τῆ «Στέλλα Βιολάντη». Καί ἕμως! εἶδατε ποτὲ σας νά τὸ γρά-

ψῆ αὐτὸ ποθενά ὁ κριτικὸς Παλαμᾶς; Τὸν ἀκούσατε ποτὲ σας νά ἐμιλήσῃ γιά ἔργο τοῦ Ξενόπουλου μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ ἐκεῖνο ποῦ ἔδειξε τόσες φορές μιλώντας καί γιά τὸν τελευταῖο ψυχαρικὸ ποιητῆ ἢ πεζογράφου; Μιὰ μικρὴ μόνο μελέτη ποῦ δημοσίευσσε κάποτε γιά μένα στὰ «Παναθήναια» (*) —αὐτὴ δὲ ποῦ ἔβαλα καί γιά πρόλογο στὸν «Κόκκινο Βράχο», — ἂν ἐξετασθῇ σὺν τῆ καὶ μὲ ἄλλες ποῦ ἔγραψε γι' ἄλλους, καί τοὺς πῶς κατώτερούς μου, δὲ λέει τίποτα. Ἐκεῖ ποῦ σοῦ φαίνεται πῶς κάτι θὰ πῆ, ἐκεῖ ποῦ τὸ περιμένεις, λὲς καί θυμάται ἀξάφνα κἀτι ἄλλο ποῦ τὸν ἐμποδίζει. Κομπιάζει δλοένα. Τὰ μπορεῖ, τὰ ἄν, τὰ στοχάζομαί, κι' ὅλα τὰ ἐπιφυλακτικὰ, δίνουν καί παίρνουν ἐκεῖ μέσα. Μὲ κάκομεταχειρίζεται, μὲ εἰρωνεύεται σὰν ἄνθρωπο καί μὲ ὑποτιμᾷ σὰ συγγραφέα. Ἀκόμα καί γιά νά πῆ πῶς εἶμαι «ἀπὸ τοὺς διαλεχτούς», μεταχειρίζεται ἓνα μπορεῖ. Ὁ κριτικὸς δὲ θέλει νά χει εὐθύνη! Κι' αὐτὸ δὲν τὸ παρατήρησα μόνον ἐγὼ. Γνωστότατος λόγιος, καί κάθε ἄλλο παρὰ φίλος μου, γράφοντας στοῦ «Νέον Ἄστυ» γιά τὸν «Κόκκινο Βράχο», βρήκε τὴν μελέτη τοῦ Παλαμᾶ πάρα πολὺ αὐστηρή. Ὁ κ. Ροθωκανάκης στοῦ «Ἐθνος» διαμαρτυρήθηκε ἀκόμα ζωηρότερα, λέγοντας πῶς ἀφ' οὗ ὁ «Κόκκινος Βράχος» εἶνε τὸ τελειότερο ποῦ μπορούσε νά γίνῃ στήν Ἑλλάδα, ὁ Παλαμᾶς, ποῦ ἔπαινε πρόθυμα τὸ κάθε τί, ἔπρεπε νά μιλήσῃ μὲ περισσώτερο ἐνθουσιασμὸ. Καί τώρα θυμοῦμαι πῶς ὁ θαυμάσιος Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ἔταν πρωτοφάνηκε αὐτὴ ἡ παράξενη μελέτη, ἔλεγε γελῶντας, πῶς ἔπρεπε νά μαζευτοῦν ὅλοι οἱ λόγιοι ἀπέξω ἀπὸ τὸ σπιτί τοῦ Παλαμᾶ καί νά φωνάζουν: «Πές το, Γέρο, πές το!», ἔπως, ἐκεῖνον τὸν καιρὸ, τὸ φώναζαν ἀπέξω οἱ διαδηλωτὲς ἀπὸ τοῦ Δεληγιάννη, ποῦ δυστροποῦσε νά χρίσῃ κάποιον ὑποψήφιο.

Ἄλλῃ ἀπόδειξι πῶς ὁ κριτικὸς Παλαμᾶς δὲ θέλει ἢ φοβᾶται νά γράψῃ γιά μένα ἔτι τοῦ λέει ὁ νοῦς κ' ἡ καρδιά του, εἶνε κι' αὐτὸ. Ὅταν ἐτύπωσε ὁ ἴδιος τὸ ποίημα τῆς «Στέλλας Βιολάντη» στήν «Ἀσάλευτη Ζωή», ἔξω ἀπὸ μερικὰ ἄλλα, ἀσήμαντα διορθώματα ποῦ τοῦκαμε, ἔλλαξε καί τὸ στίχο ποῦ ἔλεγε :

κ' ἔγεινα Μοῦσα ἔς ἓναν ποιητῆ

καί τοῦ ψιθύρισα νά σὲ ἀναστήσει,

καί τὸν ἔκαμ' ἔτσι :

καί τοῦ ψιθύρισα νά σὲ ἱστορήσει.

Τὸ «ἀναστήσει», βλέπετε, τοῦ φάνηκε ὕστερα πάρα πολὺ γιά μένα . . . Δὲν ἀνάστησα τάχα τῆ Στέλλα Βιολάντη τὴν «ἱστορία» μοναχά, σὰ νά μὴν ἦταν πλάσμα δικό μου, δημιούργημα ἱκανὸ νά ἐμπνεύσῃ καί τὸν ἴδιο, παρὰ μιὰ ἀπλὴ ἱστορία ἢ μιὰ κοινὴ ζωγραφιά.

(*) Κι' αὐτὴ μὴ νομίστε πῶς τὴν ἔγραψε αὐθόρμητα, ἀπὸ καθῆκον κριτικῶ. Τὸν παρακάλεσα τὰ «Παναθήναια» καί μάλιστα τὴν παράκληση τὴν διαβίβασα ἐγὼ. — Γρ. Ξ.

(Γιατί τὸ ἱστορῶ ἢ ἱστορίζω, θὰ πῆ, καθὼς ξέρετε, καὶ ζωγραφίζω). Πρῶτα, στὴν ἀρχή, ἔγραψε σὰν ποιητὴς τὸ σωστό, δηλαδὴ τὸ σύμφωνο μὲ τὴν ψυχὴ του. Ἔπειτα, σὰν ἦλθε ἡ ὥρα νὰ τὸ τυπώσῃ, γιὰ νὰ μείνῃ, τὸ μετάνοισε. Μπήκε στὴ μέση ὁ κριτικὸς καὶ τὸν ἔκαμε νὰ τὸ σβύσῃ, νὰ τἀλλάξῃ, κι' ὅσο μποροῦσε; νὰ τὸ χαλάσῃ...

Ἔτσι ὥραϊα δίκαια, μοῦ φέρθηκε πάντα ὁ Παλαμάς, σὰν ποιητὴς καὶ σὰν ἄνθρωπος· κ' ἔτσι ἄσχημα, ἄδικα, σὰν κριτικὸς. Καὶ τὴν αἰτία τὴν ξέρουμε. Εἰν' ἐκείνῃ τοῦ εἶπα. Καὶ νὰ γινεὶ ξαναλέω πὼς ὁ Παλαμάς, σὰν κριτικὸς δὲν ἔχει τὴ δικαιοσύνη, τὴν εὐκρίνεια καὶ τὴν ἀφοδία τῆ δικῆ μου. Φοβᾶται νὰ πῆ τὴν ἀλήθεια γιὰ μένα, μήπως δὲ συμφέρεῖ, μήπως δὲν ταιριάζει. Νὰ τί δὲ φοβήθηκα ἐγὼ ποτέ μου: ταιριάζει δὲν ταιριάζει, συμφέρεῖ δὲ συμφέρεῖ, θὰ πῶ τὴν ἰδέα μου κι' ἄς χαλάσῃ ὁ κόσμος! Ἀποτέλεσμα: ἀπόμεινα μονάχος μου. Κανένα φιλολογικὸ κόμμα δὲ μὲ θεωρεῖ γιὰ δικό του. Κατάντησε ἀκόμα νὰ εἶνε μετρημένοι στὰ δάχτυλα κι' οἱ συνάδελφοι τοῦ μοῦ λένε μιὰ καλημέρα. Ἐένος γιὰ ἄλλους, κλωμένος μὲ ἄλλους. Μονάχος μου. Ναί· μ' αὐτὸ εἶνε καὶ μένα τὸ καύχημά μου, αὐτὸ εἶνε καὶ μένα τὸ μεγαλεῖός μου. Ἔ σεις, ἐνάρετοι, τοῦ σᾶς τριγυρίζουν ἔσοι πιστοὶ κι' ὅπου κάμετε, δὲ βρίσκετε παρὰ φίλους; Ἐδῶ κοττάζτε, ἔς ἐμέ! Ἐπάρχει ἈΡΕΤΗ ἀνώτερη κι' ἀπὸ τῆ δικῆ σας· κι' ἔλη ἡ πείρα τοῦ κόσμου, ἔλη ἡ ἱστορία, μαρτυρεῖ πὼς τέτοια εἶνε ἡ Ἀρετὴ τῶν Ἀνθρώπων ἐκείνων, τοῦ ἀπομονώθησαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ τὰ χάλασαν μ' ἄλλους, γιὰ νὰ τᾶχουν καλὰ μὲ τὸν ἐξουτό τους καὶ μὲ τὴ συνειδησή τους!

(Στᾶλλο φύλλο τελιώνει)

Γρ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΗ ΦΙΛΕΝΑΔΑ ΜΟΥ Μ.

Ἐρράνιζε τὰ δέντρα λεπτότατη βροχὴ
Καὶ χάνονταν στὸ βάθος ἢ ἀκροθαλασσιά
Σὺν ἦρθα γιὰ νὰ σ' εὐφω μὲ μιὰ βαρεῖα ψυχὴ

Ἦθελα στὸ πλευρό σου ν' ἀνοίξω τὴν καρδιά
Τι ὁ Πόνος μου ξυπνοῦσε μὲ μιὰ καινούργια ὄρμη,
Καλὴ μου φιλενάδα, μὲ τὴ γλυκεῖα λαλιά.

Νὰ μ' ἀνταμώσης βγῆκες, καὶ μῶψη χαρωπὴ
μοῦ πρόσφερες λουλούδια, καὶ μουῖσες φιλιά
τόσα, ποῦ δειλιασμένη σαιμάτησα βουβή.

«Μέσα μου μιὰ ἀγάπη ἀνθίζει μυστιζιά,
μοῦ εἶπες,—καὶ θελω κάποιος μαζύ μου νὰ χαρῆ
Νὰ τραγοιδήσουμ' ἔλα, στοῦ κήπου τὴ δροσιά.

Κ' ἐγὼ τότες ἀρχίνησα—θυμάσαι;—μὲ φωνὴ
παράτονη, νὰ τραγουδῶ μὲ σένα, τὴ χαρὰ,
τὰ ὥραϊα νεῖατα, τὴ γλυκεῖα καὶ μάταιη ζωὴ

Κι' ἀκόμη καὶ τὸν Ἔρωτα μὲ τὰ χρυσὰ φτερά....

Μάρτης 1913

ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑ

ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ

9—

XXV

— Πάνω ἀπὸ τὰ ἀγκομαχητὰ τῶν ψυχικῶν ὁκεανῶν χύνονται οἱ ἀφρονίες τοῦ ἡλίου, μὰ τίποτε δὲν μποροῦν νὰ σκεπᾶσουν. Οἱ ἄφροι τινάζονται ψηλότερα, δίνοντας ὡσὰν συμπέρασμα γιὰ ἔλα, τὴ σκευτενὴ τους φιλοσοφία.

XXVΣ

Σὰν τί σπασμοί, σὰν τί μεθύσια, σὰν τί διαχύσεις τελετουργικὲς σᾶς ἔδωκαν στὸ φῶς, δλότρεμα λουλούδια, μὲ τίς ὑγρὲς τρεμάμενες στεφάνες; Γυρτὰ τὸ ἕνα στὸ ἄλλο, μοῦ δίνετε τὴν εἰκόνα τῶν μεγάλων ἐρωτικῶν παθῶν. Ὅσοι σᾶς εἶδαν καὶ σᾶς ἄγγιξαν μὲ ἀνοικτὴ ψυχὴ, μοῦ εἶπαν πὼς μυρίζετε σὰν τὴ σάρκα εὐτυχισμένης γυναίκας. Ὡ νὰ μπορούσα κι' ἐγὼ νὰ σᾶς μυρίσω.

XXVII

— Ἀγωνίες μεγάλες, ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ σᾶς δώσει σὲ χαρτὶ ἢ σὲ μάρμαρο; ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ σᾶς ἀδράξῃ, ἀφοῦ ὅταν περνάτε κλείνουμε τὰ μάτια; Ὡ, δὲ σᾶς ἀντέχουμε. Ἀντικρύζοντας τὸ φῶς σας, τότε καταλαβαίνουμε πὼς εἴμαστε γιὰ ἐντυπώσεις μικρότερης ἔντασης. Τὸ πολὺ πολὺ γιὰ τίς φτηνοαγορασμένες χαρὲς.

XXVIII

Σὰν ἀτμός ἔλα, κυματιστὰ καὶ συγκινημένα καὶ τρεμάμενα. Ὁ κόσμος, ἀπέραντος σταθμός ἀναχωρητῶν.—Ποῦ πάτε στὴ χαμηλὴν ὥρα; Βραδύαζει. Δὲ φοβάστε τὴ νύχτα; Μείνετε κοντά μου... Ἀπλώνω τὸ χέρι,—ἔλα σὺν ἀτμός.—Χαίρετε, χαίρετε, ξαναλέω. Κι' ἀπίνω τὸ χέρι μου νὰ πέσει καὶ νὰ χαιδέψῃ τὰ πάντα. Ἀνεβασμένη στὸ ψηλότερο σκαλί τῆς ζωῆς, βλέπω τὴν ἀτέλειωτη πομπὴ τῶν ἀναχωρητῶν κι' ἕνα δάχρυ κυλάει ἀπὸ τὰ μάτια μου. Γιὰ κείνους; Γιὰ μένα; Δὲν ξέρω γιὰ ποιόν.

XXIX

Ὀνειρεύτηκα μιὰ καμαρούλα παράμερη, μὲ τὰ τζάμια κατάντικρυ στὴ θάλασσα, στὰ βουνὰ καὶ στὸν ἥλιο. Στὸ πεζούλι τοῦ παραθυριοῦ ν' ἀνθίζουν γεράνια, στὸ φράχτη τῆς χωματένιας αὐλίσσας ν' ἀπαλογέρονε καλαμιές καὶ μέσα στὴ σιγαλιά τῆς κάμαρας νὰ φτερουγίζει ὁ ἔρωτας. Φωνὴ ἀνθρώπων νὰ μὴ φτάνει ἐκεῖ. Στὸς κόρφους τοῦ γαλάζιου καὶ τοῦ ἀπέραντου νὰ ξετυλίγεται τὸ μυστικὸ μας. Οἱ ψυχὲς μας νὰ μιλᾶν ἐλαφρά, σὺν πνοῇ ἀγεριοῦ. Τίς νύχτες ἕνας λύχνος

νά καίει πού θά τόν ανάδουμε απ'τό φεγγάρι. Τό πρωί, χάραμα ακόμα, πρώτοι: νά προσφέρουμε τή θυσία στο θεό τής ζωής, — άνθοδ; πού θά τοῦ; ξθρεψε τό φιλι και τό πάθος. Και οί στιγμές πού περνάνε βαρειές και θανατερές για τούς ανθρώπους, ἀτέλειωτους κι' ἀγέρατους νά μᾶς δείχνουν τούς ἑαυτούς μας. Νά σβύσουμε πάνω στοῦς βραδυνούς ρεμβασμούς μας, μέ τὰ μάτια στὰ μάτια. "Όταν τό σύμπαν, καρᾶδι μέ μύριους φανούς, θάρᾶζει σιγαληγᾶ στὰ νερά τῶν τελευταίων στιγμῶν, για κάπου μακρύτερα νά μᾶς πάρει.

ΕΙΡΗΝΗ Η ΑΘΗΝΑΙΑ

ΑΠΛΩΘΗΚΕ ΤΟ ΧΙΟΝΙ

Ἄπλώθηκε τό χιόνι ἀπαλά
Και σκόρπητε τριγύρω τή γαλήνη.
Μέ τή βροχή δέ μοιάζει. πού κυλά
Κ' είναι οἶά νά ξεποτῶνε θρηνοί,

Ἄπό καρδιές γυναίκες πού πονοῦν
Μά δέ βσιᾶνε πιά τόν ἔρωτά τους,
Και ξίφνου θέλουν ὅλα νάν τᾶ ποῦν
Μέ τὰ παλιὰ τὰ δάκρυά τους ...

Και πότες ἀνταριάζεται ἡ Βροχή
Και κλαίει γι' αὐτούς πού μίσησαν, και κλαίει,
Και πότες μῆς γριούλας γίνεται φωνή
Και λέει τὰ παραμῦθι της, και λέει...

Μά είναι κάτι λύπες, πού ἀφορμῆ
Καρμιά δέν τις γεννά, και πῶ σκληρές εἰν' ἀπ' τις ἄλλες
Τις νύχτες τοῦ Χινόπορου ἡ Βροχή,
Τις τραγουδῆ μέ τις ἀριές, βαρειές της στάλες.

Γιομάτο ἀλήθεια χάρη κι' ἀρχοντιά
Τό χιόνι, ὅλο τόν κόσμο συνεπαίρνει
Μά ἐγώ λατρεύω τή Βροχή, πού ὅταν ξεστᾶ
Σά μεθυμένη στ' ὄνειρο μέ σέρνει...

ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΑ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γ ΒΗΛΑΡΑ: Ποιήματα. Λογοτεχνική βιβλιοθήκη Φέξη, 1916 δρ. 2.50 Στή σειρά τής ἴδιας βιβλιοθήκης βγήκε και τοῦ Bernard Shaw ἡ κωμῳδία: « Ὁ ἄνθρωπος και τὰ ὄπλα», μετάφρ. Α. Παλαμά, (δρ. 1.50).

ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ

Στό φίλο Ν. Καδρινό. Σε παρακαλοῦμε νά περάσῃς ἀπό τό γραφεῖο. 9—11 τό πρωί ἢ 3—5 τό ἀπομειήμερο.

Ο ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΗΣ

3.

Τόσο ὄραῖα τόν Τραγουδιστή τραγουδεῖ. Σ' ἀντίθεση πού δέν τή θέλησε ἔξωτερικά δραματική μᾶ τέλεια ψυχική, τόν ἔπλασε ἀντίθετα στόν Πρωτομάστορα πού στην Τέχνη νά χαριστεῖ πρέπει, κάθε Ἀγάτη θυσιάζοντας στη Συντέλεια τής Δημιουργίας για νά φτάσει, είναι ὁ δειλός διαβάτης τής ζωής πού ὅλο του τό εἶναι στόν Ἐρωτα προσφέρει, στη λατρεία τής Ὁμορφιάς — μόνο για νά λατρεύει. Στεράνια δέ θέλει ἀπό τή Ζωή. Αἰώνιος νοσταλγός, ἀλλά νοσταλγός χωρίς καμιᾶ πικρία, μέ μυστική χαρά, τή Νίκη σ' αὐτή τήν Ἄδυναμία του βρίσκει, στο ἠθασαρό τής ἐντατικιάς Ἀγάτης. Κάποτε ὀνειρεύεται τή γλύκα τοῦ χαμηλοῦ σπιτιοῦ: «Νά γριᾶζει τό βράδι και νά σέ περιμέει στο κατώφλι ἡ γυναικοῦλα σου στα γόνατά της τὰ ξεστᾶ κρατάντας τήν Εὐτυχία». Μά κι' αὐτό δέ θά τόχει δέν αιστάνεται παράπονο. Τή γλυκαῖα ζωοῦλα τοῦ τή δίνει ἡ ἀπάρνηση κάθε ἔξωτερικῆς ἐπιτυχίας, τό ρόδο ἀπό τό χέρι τής Ἀγάτης του και ἡ φλογέρα, Χαμόγελα Λουλοῦδια και Σκοποῖ. Ὁ Ψηλορείτης φαντάστηκε τό δειλό Ἐρωτεμένο . . . και Τραγουδιστή τόν εἶδε ἁρμονίες στην Τραγωδία σκορπῶντας. Χαμένος στα ὄνειρα και στις μελωδίες Τραγουδιστές πού «νῶτα ἀναπάντεχη ἀρκαδικῆς γαλήνης ξετετοῦν στη γλαλοῖ τοῦ κόσμου» μποροῦν νά αιστανθοῦν τις ἔπερχόσιμες ἀγάτες. Τραγοῦδια ὄχι δυνατά πού τίποτα δέν ὑψῶνουν, τίποτα δέ χαλκῶν, μόνο πολύ γλυκά διαβατάρικα σάν κι' αὐτούς τοῖζουν. Ὁ κόσμος τοῖς θεωρεῖ τρελλούς κ' είναι ἑλευτεροί ὅσο θέλουν λυρικά τό θαυμασιό τους νά ἐκφράζων. Ἰδια κι' ὁ Νίκαρος ἀγαπᾶ τήν Τρισεύγενη. Τή Χάρη τους λατρεύουν. Ἀδιάκοπα. «Κι' ὅταν σπαίνω τραγουδᾶ και πῶ πολύ και πῶ γλυκά». Κι' ὄχι μόνο τήν Ὁμορφιά τους στο Ἔργο δίνουν μά και τή Γυναίκα πῶ Ὁμορφῆ ὑψῶνουν μέ τόν ἔμνο τους οἱ Ὁμοιολάτρες τῶν ὁμοίων «τὰ μάτια λάμπουν ἀπό μᾶ χαρά ἐξοστατική». Μέ ἐσώψυχη δράση πρῶτος μισομαντεύοντας τό μυστικό τής Σμαράγδας, ἡ Ἀγάτη σάν τόν Πόνο τής Μάννας βλέπει πολύ βαθιά, μᾶς δίνει ὁ τραγουδιστής τήν τραγικῆ συγκίνηση: «Σμαράγδα, τί είναι αὐτή ἡ χαρά μέσα στα μάτια σου; Φωτιά είναι, δέν είναι χαρά». Γιατί; ὦ γιατί; Και τήν ἀπάντηση μαῆ του τήν αιστανόμαστε ὅταν τήν ἀσυγκράτητη ὄρη βλέπομε πού στόν Πρωτομάστορα σπράχνει τή Σμαράγδα. Ἡ ἔνταση ὀλοένα ἀξάνει. Δέ ζηλεύει ὁ Τραγουδιστής, ἴσως και ν' ἀγαπᾶ τόν Πρωτομάστορα βαθιά γιατί ἔκεινη τόν ἀγαπᾶ, ἡ γυναίκα του εὐαίσθητη ψυχῆ ἄν και πολύ ἀόριστα αρσαστάνεται τόν κίντυνο. Ξέρει τό φριχτό πού κρύβουν τὰ λόγια τής Μάννας. Κάτι μέσα του ἀλάνθαστο ὅλε ἀλλά δέ θέλει ἀκόμα νά τό πιστέψει. Κι' ὁμως ἀνήμπορος τήν ἀγωνία τής ἀμφιβολίας νά ὑποφέρει, ὅσο και νά τρέμει τ' ἀποτρόπαιο τής Ἀλήθειας, ἀδύναμος πόντα, μέ πείσμα παρακαλεῖ τή Μάννα: «Μίλα, ὁ τι κι' ἄν ποῦν τὰ χεῖλια σου γλυκό είναι μπροστά στη σιωπή τους, τήν ἄβασταχη». Ἡ Μάννα μένει βωβῆ μά ἡ σιωπή τής «σκληρότερη κι' ἀπό τὰ πῶ σκληρά τὰ λόγια στερεώνει τήν τραγικῆ βεβαιότη: «Ὡ Ἦλιε πού χαμοπετάς αἱματολαβωμένος κι' ὅπου ὅπου πέφτες, ὦ Ἦλιε, τί ἔργα φριχτά ἀπόψε θά χρισῶσις!» Τί τόν μέλλει για τὰ μεγάλα Ἔργα; «Μιά τριχα τῶν μαλλίων τής Σμαράγδας ἀξίζει πῶ πολύ ἀπ' ὅλα τᾶ

γιοφύρι». 'Αλλ' ὁ λυγμός του «Σμαράγδα, γιατί δὲ φεύγεις;» δὲν ἀντηγεῖ στὴν ψυχὴ της, οὔτε καὶ σὲ καμιά ἄλλη. Ὁ Ἄρχοντας δὲν τὸν ἀκούει ὅταν Ἐλεος ζητεῖ γιὰ τὴν Ὁμορφὴ Πλανεύτρα. Δὲν ἔχει τὴ δύναμη ποῦ δρᾷ, ποῦ σώζει, ποῦ ἀπόκρυφα θὰ πάλευε κἀν ἐνάντια στὰ δυνατὰ Ἐγὼ ποῦ τὴ θυσία ἀποφάσισαν ἀμίλητα ἀκόμα. Βαρεὰ κατὰρα εἶχε καταδικάσει κάποια ἀρχαία προφήτισσα, λέει ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβερά συμβολικοὺς θρύλους, ὅλα νὰ τὰ προαισθάνεται, ὅλα τὰ φριχτὰ καὶ κανέναν νὰ μὴ τὴν ἀκούει, νὰ μένει πάντα ὀλομόναχη μὲ τὴν Ἀλήθειά της. Λίγο ἀπὸ τὴν Ἀγωνία της πονάει ὁ Τραγουδιστής. Ὅλο του τὸ εἶναι ὀρμάει νὰ σώσει τὴ Σμαράγδα κι' ὁμοίως ἀνήμερο εἶναι ὄλο του τὸ εἶναι. Κι' οὔτε τὸ ὑπέροχο τῆς Θυσίας γιὰ τὴν Ἀγάπη μπορεῖ ὀλοπλέρια νὰ νιώσει. Δὲν ἔχει μέσα του τὴ δύναμη ποῦ Θανάτους Δημιουργεῖ. Σἀλλογισμένος ψιθυρίζει ὁ θαυμασμός του: «Πιὸ δυνατὴ κι' ἀπὸ τὸ Θάνατο εἶναι ἡ Ἀγάπη; ... Πόσο γλυκὸ εἶναι τὸ κρῖμα, πόσο γλυκὸ». Ἀγαπᾷ τὸ κρῖμα ἀλλὰ δὲν ξέρει πὼς κρῖμα δὲν ὑπάρχει στὸ ὀλοπλέριο χάρισμα τοῦ ὀλόψυχου Ἐργου. Δὲ νιώθει, ὅπως νομίζει, τὴ Σμαράγδα ἀλλ' εἶναι ἄξιος γιατί σύμφωνα τὴν ψυχὴ του τονίζει σ' ἐντατικὰ λατρεία, εἶναι ὁ μόνος ποῦ θὰ αἰστανθεῖ πόσο ἄδεια μένει ἡ Ζωὴ ὅταν μισεύει ἡ Ὁμορφιά. Στὴ θύμηση ὅμως θὰ εὔρει πάλι τὴ νοσταλγικὰ του χαρὰ ὑμῶντας τ' ἄστρο ποῦ φωτίζει ἄσβυστο κι' ἀφοῦ χάνεται. Τοὺς μεγάλους Πόνους δὲν τοὺς πλάθει ἡ ψυχὴ του. Τὴ Σμαράγδα θὰ τραγουδεῖ καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἔπρεπε στὸ τέλος τῆ φλογέρα του νὰ σπᾶνει καὶ νὰ τῆς τὴ ρίχνει. Τὸν ὕμνο στὴν ἀφραστὴ γι' αὐτὸν Ὁμορφιά, κρατώντας σὰ θυσιαρὸ ἀνεχτήμητο, μόνον τὴ φλογέρα τραγουδεῖ ὁ δειλὸς Διαβάτης.

Τὴν Ὁμορφιά συμβολίζει ἡ Σμαράγδα. Ὁ Ψηλορείτης δὲ θέλησε ἀπὸ μιὰ κοπέλλα νὰ ζωγραφίσει. . . τὴ Γυναίκα θέλησε νὰ πλάσει, τὴν ὥραία, τὸ μαγικὸ θέλητρο ποῦ στῆς Ἀγάτης τὴν ἀγκαλιὰ νανουρίζει τὰ παλληκάρια, τ' ἀπκοιμίζει μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀνώτερη δουλειὰ. Τὴ μοιραία Γυναίκα. Ἐκείνη ποῦ συντρίβει γιατί δὲν ἀρμονίζεται στὸ ἴδανικό του ἄντρα ἀλλὰ τὸν θέλει ὀλοτέλεια δικὸ της. Τέτοια ἡ μορφὴ τῆς Σμαράγδας ποῦ ἀπαιτοῦμε ἀπὸ τὴν ἐνότη τοῦ ὄλου Ἐργου, ποῦ μᾶς τὴν ὑπόσχεται ἡ ἴδια ἡ Σκέψη τοῦ Ποιητῆ. Γιατί, γιατί παράχρδα νὰ τὴν τόνισε; Εἶναι, ὁμορφὴ πολὺ ἡ Σμαράγδα, ἴσως καὶ τέλεια σὰ μορφὴ ἔξαυριστὴ τοῦ Ἐργου, —δὲν εἶναι Κεῖνη ποῦ ἔπρεπε. Κάποια δράματα, δράματα χαραχτήρων, ἀπ' ἀντίθεση γεννιοῦνται ὅποιους χαραχτήρες θέλει στοχάζεται ὁ Ποιητῆς καὶ γίνονται ἡ δράσι ἀπὸ τὴν πάλη τους. Μ' ἄλλα δράματα, συμβολικὰ ἢ ψυχικὰ ἢ κοινωνικὰ ὀρισμένους χαραχτήρες; ἀπαιτοῦν. Τὴν πάλη στοχάζεται ὁ Δραματικὸς καὶ σύμφωνα πρέπει νὰ πλάσει τοὺς τύπους.

Καὶ πρῶτα θὰ θέλαμε νὰ μὴν εἶχε ὄνομα ἡ Σμαράγδα. Ἄνωνυμο σὰ βαθυστόχαστη σύλληψη ἄφησε τὸν Πρωτομάστορα ὁ Ψηλορείτης; ἀλλάξε τὴν παράδοση καὶ γιὰ τὸ δραματικώτερο μὰ πιὸ πολὺ γιὰ τὰ ψυχικὰ φτερά, τὴν παράδοση ποῦ τὴ λέει γυναίκα κι' ὄχι πλατεῖα Ἀγαπημένη του. Πριγκητέσσα, Βασιλοπούλα, Νεραΐδα, ἡ Ἀγάπη ἴδια μ' ἀπόκρυψε; νοστολγίε τῆς ψυχῆ; τὴν ὀνειρευόμαστε. Μεγαλεῖο δίνει τὸ ἀόριστο.

Ἐρχεται ἀγκαλιὰ κρατώντας τὰ λουλούδια καὶ τὰ χαρίσματα. Χαρίσματα γιὰ ὄλους τοὺς χωρικοὺς; στὸν καθένα ὅ, τι ἐπιθυμεῖ, λίγη ἀπὸ τὴ χαρὰ ὀλοῦθε νὰ σκορπίση ποῦ τόση καλοσύνη τῆς δίνει. Σμᾶτάθει γιὰ ὄλους; τρυφερότη

ἰδιαίτερη γιὰ τὸν πατέρα της αἰστανεται, ξεχωριστὴ γιὰ τὸν τραγουδιστὴ, γιατί ξέρει τὴν Ἀγάπη του. Ἡ καρδιά της ξεχειλίζει ἀπὸ ἀνθούς καὶ σπόρους τραγουδιῶν. Εἶναι ἡ γλυκεῖα κοπέλλα, ποῦ μόλις πρωτοανοίγει τὰ μάτια στὴ Ζωὴ, δίνεται στὸν Ἄντρα μ' ὄλο της τὸν Πόθο, μ' ὄλη τὴ λουλουδένια της ὑπαρξὴ σὲ κίνηση, ἐντατικὰ σκορπώντας μαζὴ μὲ τὰ ρόδα καὶ τῆς ψυχῆς της τὰ κόκκινα τριαντάφυλλα. Τοῦ δίνεται μ' ὄλο τῆς τὸ εἶναι χωρὶς μιὰ Σκέψη ἐνδοιασμοῦ, μιὰ Σκέψη ἐκείνη νὰ τὸν κυριαρχήσει. Προσφορὰ εἶναι ἡ Ἀγάπη της καὶ δὲν ἀλυσσοδέθουν οἱ ἀγάπες ποῦ προσφέρονται, οἱ πολὺ ἀγνὲς κοπέλλες, ἀγνή κι' ἄς ρίχνει ὁ ὄχλος ἀνωθως τὴ λάσπη του σὲ κείνο ποῦ κρῖμα νομίζει, δὲν ἀλυσσοδέθουν οἱ Ἐκστατικὲς. Ὅλη τὴ μέρα περιμένει πότε θὰ βραδιάσει γιὰ νὰ ἔρθει κοντὰ της ὁ Πρωτομάστορας, ὅμως ζηλόφθονα δὲ μισοῖ τὸ γιοφύρι. Δὲ βλέπομε μιὰ ἀπαίτητη ὀρητικὰ νὰ τῆς χαρίσει τὴν Τέχνη του γιὰ νὰ εἶναι ὄλη ἡ καρδιά του δική της; μιὰ στιγμὴ μόνον ἀκούμε ἕνα παράπονο μὰ κι' αὐτὸ τόσο πολὺ ἀόριστα θλιμμένο, τόσο πολὺ διαβατικὸ: «Μῆτε καὶ σὺ ὁ ἴδιος δὲν ξέρεις ποιὸν ἀγαπᾷς πιὸ πολὺ—τὴν τέχνη σου ἢ ἐμένα». Παιδιδικὸι φόβοι ὅπως τοὺς λέει ὁ ἴδιος ὁ Πρωτομάστορας ἐνῶ αὐτὸ τὸ ἀντιμέτωπο Ἀγάτης καὶ Τέχνης κλείνει ὄλο τὸ Τραγικὸ τοῦ Ἐργου. Ἀγαπᾷ τὴν ἀγάπη, παθητικὴ κι' αὐτὴ διαβαίνει ὅμοια σὲ τόσα μὲ τὸν Τραγουδιστὴ, ἀσπροφορεμένη διαβαίνει τὸ μονοπάτι τῶν ὀνειρῶν. Μόνον ἡ Ἀγάπη ποῦ παθητικὰ αἰσθάνεται, τῆς δίνει κάποια δύναμη, παθητικὴ, ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ της.... Δειλὴ τρέμει ὅταν τῆς ἐλευτέρες ἰδέες του βροντοφωνάει ὁ Πρωτομάστορας, ὅμως ἡ λατρεία της τὴν ἀνυψώνει στὴ Νοῖωση του. Μὲ φόβο ἀλλὰ καὶ τόλμη τὸν ἰκετεύει: «Μίλι ε ἀκόμα. Πόσο εἶσαι δυνατὸς κι' ὀμορφος!» Ὅλο τὸ Ἐγὼ της πλάθεται σύμφωνα μὲ τὸ δικὸ του. Τὴν περιφρόνια γιὰ τὸν ὄχλο πρῶτη φορὰ μαζὴ του τὴν αἰσθάνεται. Χαίρεται ὀλόβαθα ὅταν κείνος γιὰ τὸ χαμηλὸ στίτι μιλεῖ ὅπου θὰ φολιώσει μὲ τὴν Ἀγάτη του γιατί Αὐτὸ τὸ θέλει. Ἐκείνη οὔτε σκεφτεται νὰ τὸ ἐπιθυμήσει, Ἐκείνη εἶναι ἐτοιμὴ παντοῦ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ πιστὴ, δὲ θέλει τίποτε ἄλλο παρὰ τὴ δικὴ του τὴ θέληση. Κι' ἀκόμα τῆς ἔλεγε πὼς ποτὲ σὺν καὶ κείνη δὲ θ' ἀγαπήσει, ἀφοσιωμένη θὰ τὸ δέχεται, χαρούμενη δούλα τῆς Ἀγάτης της. Γι' αὐτὸν, ὅταν ἡ Μάννα Αἰτίο τοῦ χαλασμοῦ τὸν λέει, πνίγει καὶ τὸ δυνατό της σεβασμὸ καὶ φωνάζει μέσα στοῦ; ἀλαλαγμοῦ; τοῦ χοροῦ: «Ψεῦτρα, εἶσαι Ψεῦτρα». Κι' ἀγκαλιάζοντας τὸν πατέρα της, θέλοντας νὰ τὸν κάνει νὰ μὴν ἀκούσει, ξαναλέει: «Ψεῦτρα». Μόλις ὅμως νοιώθει πὼς τὰ λόγια τῆς Μάννας ἐκείνη κι' ὄχι τὸν Πρωτομάστορα χτυποῦν, πὼς δὲν πρέπει Αὐτὴ νὰ τὸν σώσει, ἀμέσως ξέρομε πὼς σκοτώθηκε κάθε δύναμη μέσα της, πὼς σκυφτὴ θὰ ὑποκύβῃ στὸ ριζικὸ της. Κατάχλωμη μιλιώντα; σὺν ἀντίλαλο ρωτᾷ: «Ἀπάνω στὸ κορμὶ τῆς Γυναίκας ποῦ πλάνεψε τὸν Πρωτομάστορα μόνον θὰ σιδεροχριστῇ τὸ γιοφύρι»; Στὴν ψυχὴ της, ἄς μὴ τὸ εἶπε ἀκόμα οὔτε στὸν ἑαυτὸ της, ριζώθηκε ἡ ἀπόφαση τῆς μεγάλης θυσίας. Δὲ φεύγει ὅταν θὰ μπορούσε νὰ σωθεῖ. Καὶ στὴν τραγικὴ στιγμὴ ὅταν ὁ Πρωτομάστορας ἀρνιέται νὰ ὀμολογήσῃ καὶ τὸν τραβοῦν τὸν ἴδιο νὰ τὸν θάψουν, χωρὶς πιὸ ἐσώτερη πάλι, πετιέται καὶ μ' ἕνα θριμβευτικὸ ἀνατίναγμα ὄλου τῆς; τοῦ κορμιοῦ τὸν σταματᾷ: «Σταθῆτε! Σταθῆτε! Ἐγὼ τὸν ἀγαπᾷ!» Ἡ δύναμη τῆς Ἀγάτης φτερά της δίνει, εἶας ἐνθουσιασμὸς διονυσιακὸς τὴν ὑψώνει ὑπεράνω κάθε Πόνου. Ἡ Ἀγάπη νίκησε τὴν ὀρμέφυτη ἀγάπη τῆς Ζωῆς. Ἀνώρελα, μὲ τρόπο τὴν ἀρ-

πάξει σὰ χέρια του ὁ Ἄρχοντας, μὲ λατρεία τῆς ἀγκαλιάζει τὰ γόνατα ὁ Τραγουδιστής. Ἡ Ἐξαψη στὸ Ἰδανικὸ τῆς τὴν ἔφερε· μεθυσμένη, ἀσυγκράτητη φωνάζει: «Ἀγαπῶ τὸν Πρωτομάστορα. Πέρα καὶ πέρα. Ἄς τ' ἀκούσουν ὅλοι. Πρέπει ἐγὼ νὰ λείπω». Πῶς παρασύρθηκε ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ὁμορφιὰ ὁ Ψηλορείτης; Εἶναι πάρα πολὺ ἄξια ἡ Ἀγάπη, σύμφωνη μὲ τὴν Τέχνη· δὲ συντρίβει Καλλιτέχνες, Οἶχτο μονάχα μιὰ στιγμὴ γιὰ τὸν πατέρα τῆς αἰστάνεται ἡ Σμαράγδα ὅταν ἀναγκάζεται ὅλα γιὰ τ' ἀτέλειωτα φιλιὰ νὰ ὁμολογήσῃ. Ὅμως κ' αὐτὸς δὲν τὴν ἀδυνατίζει, οὔτε τὰ γαυγίσματα τοῦ χοροῦ ποὺ τὴ βρίζει, ἴερεια τῆς Ἀγάτης τῆς τὸν ἔμνο τῆς πῶ περὶ φανα ἀκόμα τραγουδᾷ: «Ἄ! φωνάζετε τώρα κ' ἄλυχτάτε σὰ σκυλιά. Τί μὲ μέλει; Ὅσο κ' ἄ μ' ἀγγίζετε ποτέ σας δὲ θὰ μπορέσετε νὰ λερώσετε τὸ κορμί μου ἐμένα. Τὸ κορμί μου μοσχοβολᾷ ὅταν περιβόλι ἀνοιγμένο. Ὅλος ὁ ποταμὸς δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ σβύσει ἀπὸ τὸ κορμί μου τὰ φιλιὰ του. Εἶναι γλυκὸς ὁ θάνατος γιὰ κεῖνον ποὺ ἀγαποῦμε». Ὁ θάνατος ἀμόλυγγο διατηρώντας τὸ θησαυρὸ πρὶν πραγματικὴ μικρὴ τὸν ἀγγίζει, ὁμορφαίνει τὴν ὁμορφιὰ τῆς φραϊᾶς Ἀγάτης, ὑπερκόσμου τὴν ὁμορφαίνει. — Μόνο τὴν τελευταία στιγμὴ θυμᾶται ἡ Σμαράγδα τὴ γλύκα τοῦ φιλιῦ καὶ τοῦ ἀπάνω κόσμου. Παρθένα ἑλληνικὴ, ἴδια μὲ τὶς ἀρχαῖες ποὺ ἀδάκρυτες καὶ ἀλύγιστες σὰν τὶς βορεινὲς κοπέλλες δὲν πηγαίνουν στὸ θάνατο ἔσο κ' ἂν τὸν θέλησαν μόνες τους, γιατί μέσα τους δὲν αἰσθάνονται ἀπόκρυφες ἐκστατικὲς νοσταλγίες, σκληρὲς κ' ἐξελειψιμὲνες ἡδονές, μπροστὰ στὸ ἀναπόφευκτο ξεσπᾶνε ὁ θρήνος. Συγκινημένος πολὺ ὁ θρήνος; τῆς Σμαράγδας ἀλλ' ἴσως μακρὺς πάλι γιὰ ἔργο θεατρικὸ. Ἄφειστέ με ἀκόμα νὰ ζήσω μιὰ μέρα. Μόνο μιὰ μέρα. Δὲν εἶδα ἀκόμα καλὰ πῶς ροδίζουσι τὰ βουναὶ σὰν ξημερώνει. Μήτε ποὺ ποὺ πρῶτοκελαδεῖ τὰ γλυκοχαρῶματα δὲν πρόσεξα ποτέ μου». «Μεθυσμένη σὰ νὰ παραμιλεῖ ἀτλῶνε τὰ χέρια τῆς στὸν Ἥλιο ἀχόρταγα. Τὰ μάλλιά τῆς, τὰ μάτια τῆς, τὰ χέρια τῆς γεμίζουν ἥλιο. Σὰν τὴ διψιανμένη γῆ τὸ κορμί τῆς τὸν ἀποροφᾷ· σὰ σῶμα Ἀγαπητικοῦ τὸν νιώθει ἀποπάνω τῆς». Ἄλλ' ἀσβέστη καὶ πέτρες τῆς ρίχνουν κ' ὄλας οἱ Μαστόροι ἐνῶ κρυφῆ παραπονεμένη ἀντιχάει ἡ φωνὴ τῆς: «Σιγά, σιγά, πονῶ». Καὶ τρέμει. Κ' ἂν τρέμει τὸ γιοφύρι ὅπως τρέμει ἡ καρδούλα τῆς, ὅπως τρέμει ἡ φωνὴ τῆς; Ὅχι, σὴ μεγάλη σιγαλιά, ποὺ τὴ διακόπτει μόνο τὸ χτίσιμο καὶ τοῦ Τραγουδιστῆ τὸ κλάμμα ἀκούεται πάλι: «Σόπα, καλέ μου, καὶ μὴ φοβάσαι. Σ' ἔδερο θὰ κάνω τὴν καρδούλα μου, σ' ἔδερο νὰ γενεῖ καὶ τὸ γιοφύρι. Σ' ἔδερο θὰ κάνω τὰ μαλλιάκα μου. . . σ' ἔδερο νὰ γίνουν κ' οἱ διαβάτες. . . Ἀγάτη μου». Γιὰ νὰ σιδεροθεμελιωθεῖ τὸ γιοφύρι τοῦ Καλοῦ τῆς, γιὰ νὰ ζήσει τὸ Ἔργο του καὶ τὸ Παράπονο τῆς στερνῆς; του ἀγωνίας προσφέρει. Δημιουργεῖ ὁ Ποιητής. Γιὰ κάποιον ἀδερφὸ μιλεῖ τὸ δημοτικὸ Τραγουδῆ· ξένος γιὰ τὴν ἐνὸς τῆ τοῦ ἔργου κ' ἀδιάφορος. Μεγαλόστοχα ὅλη τὴ θυσία στὴν Ἀγάτη τὴ χαρίζει ἡ γλυκειὰ γλυκειὰ κοπέλλα τοῦ Ψηλορείτη ἀσπρη πεταλούδα ποὺ καίεται μὲ χαρὰ στὸ Φῶς ποὺ ἀγαπᾷ. Τὶς συμπάθειες νικᾷ, μαζὶ τῆς πονοῦμε. Ἡ λυρικὴ ἐκστασιὴ τῶν λόγων τῆς; μᾶς μεθᾷ. Γιὰ μιὰ στιγμὴ πιστεύομε πῶς ἡ Σμαράγδα εἶναι ἡ Γυναίκα ποὺ θέλησε ὁ Ποιητής, γρηγορὰ ὅμως πάλι τὴ βλέπομε ὅπως ἐσώτερα θὰ τὴ φαντάστηκε καὶ δὲ μᾶς τὴν ἔδειξε. Ἀγρία, δαιμόνιο, πολὺ Ὀραία στὴν ἔπισημη τῆς Κακία, στὸν Ὀλεθρὸ ποὺ σκορᾷ. Γυναίκα πλανεύτρια καὶ θανατηφόρα. Πονοῦμε τὸ Ἀσύμφωνο.

(Στᾶλλο φύλλο τελιώνει

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Ἡ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑΣ

Ποριώτης πρὸς Ταγκόπουλο καὶ Ταγκόπουλος πρὸς Ποριώτη κ' ἔτι πάλι Ποριώτης πρὸς Ταγκόπουλο.

12.2.1916.

Φίλε Ταγκόπουλε,

Δίνει ἀφορμὴ σὲ στοχασμοὺς τὸ ἄγγελμα πῶς ὁ κ. Ξενόπουλος σοῦ ἔστειλε ἄρθρο γιὰ τὸ «Νουμά», ἔπου «ἄλωνίζει ὅλους τοὺς κριτικούς, κ' ἐμένα μαζί». Δὲ μὲ νοιάζει γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου· καμάρι μου νὰ μὲ βρίζῃ ὁ κ. Ξ.—Εἶναι τόσο μακριὰ οἱ δρόμοι μας! Μὲ μέλει γιὰ τὸ «Νουμά».

Εἶσαι πολὺ γελασμένος, ἂν πιστεύῃς μὲ τὰ σωστά σου πῶς ὁ «Νουμάς», καὶ ἔπειτα περιοδικό, εἶν' ἐλεύτερο βῆμα. Ὅ,τι γράφεται μέσα, μὲ σκοπὸ νὰ κρίνῃ, πρῶτ' ἀπ' ὅλα θὰ πῆ πῶς τὸ ἐγκρίνει ὁ ἐκδότης του, ἔξῃ ἂν τοῦ ζητήσῃ κανεὶς νὰ διαρθρώσῃ τίποτε ἀνακρίβειες ποὺ ἔτυχε προσωπικὰ νὰ τὸν πειράξουνε. Καὶ τώρα τελευταία, προσωπικὸ τίποτα δὲ γράφτηκε γιὰ τὸν κ. Ξ. στὸ «Νουμά». Κ' ἔπειτα, ὁ κ. Ξ. δὲν εἶναι συνεργάτης σου. Πότε σοῦ ἔδωκε τίποτε δημιουργικὸ δικό του; Ὅ,τι σοῦ ἔγραψε, τὸ ἔγραψε γιὰ νὰ ρεκλαμάρῃ τὸν ἑαυτὸ του. Κ' ἔχει δηλώσει, — θὰ τὸ θυμᾶσαι καλῆτερά μου ποῦ! — πῶς γράφει σὲ ὅ,τι γλώσσα τοῦ παραγγεῖλουσε, καὶ ἀρχαῖα» μὴ γράφῃ, φτάνει νὰ τὸν πλερώνουσε. Ὅ,τι λοιπὸν ἔχει τυπωθεῖ δικό του στὸ «Νουμά», τοῦ εἶναι πλούσια πλερωμένο, — καὶ τώρα, χτυπώντας μέσα στὸ «Νουμά» τοὺς συνεργάτες τοῦ «Νουμά», θὰ κερδίσῃ ὁ ἴδιος, γιὰ τὸν κόσμον θὰ φανῇ πῶς τὰ γράφει αὐτὰ ὁ «Νουμάς». Αὐτὸ σοῦ λέει καὶ τὸ λόγο ποὺ ἔστειλα, γιὰ τὰ κριτικὰ γυμνάσματα τοῦ Ἀλκη Θρύλου σου, γράμμα στὴν «Ἐστία». Νὰ σοῦ τὸ ἔστειλα, καὶ νὰ τὸ τύπωνες, — θὰ εἶτανε σὰ νὰ σ' ἔδριξα, καὶ στὸ «Νουμά» μέσα, πῶς τυπώνεις ἀνοησίες.

Ἄμα στὸ «Νουμά» γράφουσε κριτικὴ, ὁ Ψυχάρης γλωσσικὴ, ὁ Παλαμᾶς ποιητικὴ, ὁ Ρήγας Γκόλφης λογοτεχνικὴ, καὶ τὴ γράφουσε μὲ σύστημα δικό τους — γιὰ μένα κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κριτικάρῃ τὴν κριτικὴ τους μέσα στὸ «Νουμά». Ἐδῶκες κάποτε τὴν ἐπίσημη κριτικὴ τοῦ «Νουμά» σὲ ἄλλους (Γ. Πολίτη, Ἀλιμπέρτη κλπ.), — ἄλλαξες δηλαδὴ σύστημα, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα παιό; Πελάγωμα τοῦ ἀναγνώστη, ὑπερ' ἀπὸ λίγο ἄφαντος ὁ κριτικός, καὶ δυσπιστία στὸ περιοδικό σου. Γιατί, τὸ ξέρεις δά, ἡ κριτικὴ δὲ γράφεται γιὰ νὰ κἀνῃ τάχα τὴν δασκάλια στοὺς δημιουργοὺς τεχνίτες, μηδὲ γιὰ νὰ φωτίζονται μεταξύ τους οἱ κριτικοί, γράφεται κυρίως γιὰ νὰ γίνεται ἑδῶγός τοῦ κοινοῦ ποὺ διαβάσει. Καὶ θέλει σύστημα. Παλαιᾶ ἕνας τὴν ἐπίσημη κριτικὴ σου μέσα στὸ φύλλο σου τὸ ἴδιο; Θὰ πῆ πῶς τὸ φύλλο σου δὲν ἔχει σύστημα. Καὶ μὴ θαρρῆς πῶς δὲν ἔχει σημασίαν τὸ τί θὰ γράφῃ ὁ κ. Ξ. Ὅ κ. Ξ. ἔχει ὄνομα, ἔχει πέρας τὸν πῶ τὸν κό-

σμο, είναι κριτικός και συγγραφέας τῆς μόδας. Μιά λέξη του στο «Νουμά» σέ βάρος ἐνός ἀπό τούς ἐπιστήμους κριτικούς σου, είναι καταδική ἀπό μέρος σου γιά τὸ συνεργάτη σου καὶ γιά τὸ σύστημά του, — τὸ σύστημά σου! Ἐχει ὁ κ. Ξ. Β, 4 φύλλα πού γράφει τάρθρα του, — ἄς γράψῃ σ' αὐτὰ ἕ,τι θέλει, ἕ,τι νὰ τοῦ ἀνοίξῃς ἐσὺ τίς στήλες σου. Πιστεύεις πὼς θὰ σοῦ τύπωνε αὐτὸς στὴ «Διάπλαση» ἢ ἔπου ἄλλοῦ, — καὶ νὰ τὸν ἔκανες χρυσὸν ἀκόμα, — ἔστω καὶ μιὰ λεξούλα γιά τὸν κ. Ξ. ἢ τὸν κ. Φαίδωνα, πού νὰ μὴν τὸν ἐγκωμιάζῃ: — Ἐγὼ, στὴ θέση σου, θὰ τοῦ ἔστειλα πίσω τὸ ἄρθρο του μὲ τὴ σημείωση πὼς «κριτικὴ ἀντίθετη στο σύστημα τοῦ φύλλου δὲν τυπώνεται, καί, ἂν ἔχη καὶ θέλη, ἄς στείλῃ ἔργο του δημιουργικόν».—

Χρέος εἶχα νὰ σοῦ γράψω αὐτοῦς μου τοὺς στοχασμούς, καὶ κάμε τὸ γράμμα μου ἕ,τι θέλεις, δεῖξε το σ' ἔποιονε σοῦ ἀρέσει. Μόνον νὰ τὸ τυπώσῃς δὲ σοῦ εἶναι ἴσως χρήσιμο, ἀφοῦ ὁ λόγος γιά τὴν πολιτικὴν τοῦ περιοδικοῦ σου. Καί, τὸ ξαναλέω, ἀνάγκη κάθε περιοδικό, κ' ἐφημερίδα ἀκόμα, νάχη καὶ πολιτικὴ, καὶ χαραχτήρα, καὶ σύστημα δικό του.

Δικός του.

N. ΠΟΡΙΩΤΗΣ

14.2.19.6.

Φίλε Ταγκόπουλε,

Ἄφοῦ θέλεις νὰ τυπώσῃς τὸ γράμμα μου (καὶ τὴν ἄδεια τὴν εἶχες ἀπαρχίς νὰ τὸ κάμῃς ἕ,τι θέλεις), σὺ σὲ εἶναι νὰ τυπώσῃς καὶ τὸ δικό σου. Σοῦ τὸ ἀντιγράψω ἐδῶ γιά ἐυκολία σου, καὶ ὑποσημειῶνω τίς ἀντιλογίες μου, γιά νὰ μὴ χάνεται κενὸς καὶ τόπος γιά χάρη τοῦ κ. Ξ.

«12.2.1916»

«Φίλε Ποριώτη,

Σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσεις τὴν ἄδεια νὰ τυπώσω τὸ γράμμα σου στο «Νουμά», στο ἴδιο φύλλο πού θάρχησῃ καὶ τὴν κριτικὴ ἀπολογία τοῦ κ. Ξενοπούλου. Ὑποστηρίζεις κάτι πού, ἐσο κ' ἂν ἔχω ἀντίθετη γνώμη (κ' ἢ γνώμη ἢ δική μου, ὅπως καὶ ἢ δική σου, στὴν πολιτικὴν τοῦ φύλλου στηρίζεται), κέρδος γιά τὸν ἀγώνα μας θὰ βγεῖ ἂ συζητηθεῖ. (α).

α') Κέρδος διὰ τὸν ἀγώνα δὲν εἶναι, θαρρῶ, ἡ συζήτηση γιά τ' ἀνάξια, καθὼς δὲν εἶναι ἀγώνας τὸ ἀλληλοφάγωμα ἢ τὸ αὐτολιβάνισμα, μηδὲ τὸ τ' εἶσαι σὺ καὶ τ' εἶμαι γώ. Ἀγώνας θὰ πῆ δικαιοσύνη. Κι' ἂν εἶναι δικαιοσύνη νὰ γεμίξῃ ὁ Νουμάς μὲ ταυτολιβανίσματα τοῦ κ. Ξ. ἢ μὲ καλοπροαίετα θαρρυντικὰ γράμματα καὶ ἄρθρα γιά τὰ ξεπεταροῦδια τῆς πέννας, δὲν εἶναι ὁμοῦ δικαιοσύνη, κάθε Σάββατο, ἕνα χρόνον κι' ἄπάνω, μέσα στο Πανεπιστήμιον, ἕνας ἐπίσημος καθηγητής—χαῖρε, ὁ Σωτηριῆδης!—νὰ διδάσκῃ, καὶ τὸ μάθημά του νὰ πυργώνεται ὕμνος στὴν ποίηση καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὴν ἰδέα τῆ δημοτικῆ, νὰ ἐνθουσιάζῃ τὸ ἀκροατήριον μὲ τὰ ἔργα καὶ γιά τὸ ἔργον τοῦ Παλαμά, κ' ἕνας τέτοιος θρίαμβος τοῦ ἀγώνα μας νὰ μὴ μνημονεύεται οὔτε γιά τὴν ἱστορίαν μέσα σ' ὁ Νουμά.

Γιατί νὰ τὸν ἀποκλείσουμε τὸν κ. Ξενοπούλου, πού θὰ βάλει ἔτσι τίς φωνὰς πὼς τὸν πολεμοῦμε συστηματικὰ καὶ δὲν τὸν ἀφίνομε νὰ μιλήσῃ; Ἄς κοπάσει νὰ πεῖ τίς γνώμες του. Θὰ μᾶς ἐμποδίσῃ τοῦτο νὰ ποῦμε καὶ μεῖς τίς δικές μας; Ὁ «Νουμάς» ἀνήκει σ' ἄλλους τοὺς δημοτικιστάδες κ' ὁ κ. Ξ. λέει: σήμερον πὼς εἶναι δημοτικιστῆς καὶ λόγου του. Ἐχει λοιπὸν κάθε δικαίωμα νὰ μιλήσῃ ἀπὸ τίς στήλες του. (β)

Ὅσο γιά κείνον πού γράφεις γιά τὸν «Ἀλληθρόλο μου» (βλέπεις τὸ μ ο υ τὸ δέχομαι καὶ τὸ ὑπογραμμίζω κιόλας), καὶ σ' αὐτὸ εἶχα κ' ἔχω ἀντίθετη γνώμη. Ὅ,τι εἶχες νὰ πεῖς, θαρρῶ μπορούσες νὰν τὸ πεῖς στο «Νουμά» μέσα, στὸν κύκλο μας δηλ., κ' ἔχ' νὰ βγεῖς νὰν τὸ φωνάξῃς ἀπὸ τὰ κερμαῖδια τῆς «Ἐστίας»—νὰν τάκούσουν κ' ἄλλοι. (γ)

Τὸ ξέρω πολὺ καλὰ πὼς ὁ κ. Ξ. δὲ θὰ μοῦ τύπωνε οὔτε λεξούλα στὴ «Διάπλαση» γιά τὸν κ. Ξ. ἢ γιά τὸ «Φαίδωνα», ἂν ἢ λεξούλα αὐτῆ δὲν εἶτανε λιθωνιστικὴ. Ἐγὼ ὅμως ἔχω τυπώσει στο «Νουμά» καὶ κριτικές, καὶ βρισιὲς μάλιστα, γιά μένα τὸν ἴδιο (ἑτίναγμα τοῦ «Ἄσωτου» ἀπὸ τὸν κ. Ἐρμωνα καὶ κωροῦλιασμα τοῦ «Ἀρχισυντάκτη» μου ἀπὸ τοὺς ἐνωμένους κκ. Ἀποστολάκη καὶ Ἀλιμπέρτη). Καὶ θαρρῶ πὼς σ' αὐτὸ διαφέρει ὁ «Νουμάς» ἀπὸ τῆ «Διάπλαση» καὶ ὁ Α ἢ Β δικός μας ἀπὸ τὸν κ. Ξενοπούλου. (δ)

Ἄς εἶναι αὐτὰ τὰ μιλάμε κ' ἄλλοτες. Τὸ ζήτημα εἶναι σήμερον νὰ μοῦ δώσεις τὴν ἄδεια νὰ τυπώσω τὸ γράμμα σου. Καὶ σὲ ξαναπαρακαλῶ γι' αὐτό.

Δικός σου

ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

β') Μιλάει καὶ παραμιλάει ὁ κ. Ξ. γιά τὸν ἑαυτοῦ του σὲ 3 καὶ 4 φύλλα. Εἶναι καὶ δημοτικιστῆς, ὄχι μαλλιαρὸς, γιατί μαλλιαρὸς εἶναι ὅποιος δὲν τοῦ εἶναι φίλος ἢ χρήσιμος.— Κατὰ τὴ γνώμη μου, κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μιλήσῃ στο Νουμά, ἢ ὅτιο περιοδικό, γιά τὸν ἑαυτοῦλη του, ἔξω ἂν εἶναι ἀπὸ τίς κορυφές ἐκείνες πού ἀνοίξανε νέους δρόμους, στὴν τέχνη τους ἢ τὴν ἐπιστήμη τους, καὶ συγκαταβαίουνε νὰ μᾶς διδάξουνε πὼς δουλέψανε καὶ πὼς τοὺς ἀνοίξανε. Ὁ κ. Ξ. νέους δρόμους; Ὡ, συφορὰ!

γ') Τὸ γράμμα στὴν «Ἐστία» εἶταν ἀπόστολο. Σοῦ τὸ ἐσωκλείνω, καὶ πρῶσεξέ το. Μήτε κριτικός μήτε περιοδικὸ ἀναφέρονται. Κερμαῖδια θὰ εἶταν ὁ Νουμάς ὅπου, θέλοντας καὶ μὴ, θὰ τοῦ, ὀνομάτιζα. Δὲν πιστεύω νὰ μὲνῃ στὸν κύκλο μας καὶ μεταξύ μας ὅ,τι γράφεται στο Νουμά. Τότε θὰ εἶτανε περιττὸ καὶ νὰ τυπώνεται. Θὰ ἔφτανε ν' ἀνταμόνομε κάθε τόσο καὶ νὰ τὰ λέμε συναμεταξύ μας.

δ') Αὐτὰ εἶναι προσωπικά σου, ἀδιάφορα γιά τὸ κοινόν. Τίμησες τοὺς κριτικούς σου, ὅπως σὲ τιμήσανε κ' αὐτοί. Ὁ κ. Ξ. ὁμοῦ οἶτε σὲ τιμῆ, ἴσως οὔτε καὶ σ' ἔχτιμά. μ' ὅ,τι κ' ἂν μπορῇ νὰ βεβαιώνη. Τοῦ ἀξίζει λοιπὸν ἢ τιμῆ νὰ παραμερίσῃς ἕνα λογοτεχνικὸ ἔργον λ. χ. γιά προσωπικὸ του αὐτολιβάνισμα :

Δικός σου,

N. ΠΟΡΙΩΤΗΣ

ΣΗΜ. τοσ ΝΟΥΜΑ. Μπορεί νά μὴν τις παραδεχόμεστε ὅλες πέρα πέρα τίς γνώμες τοῦ Ποριώτη, μὰ τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ πὼς δὲν τίς σεβόμεστε μὴ κι ἀνεγνωρίζουμε τοῦ Ποριώτη καὶ τὴ φιλολογικὴ ἀξία καὶ τὴν εὐκρινεία. Τίς γνώμες του τίς ἀφίνουνε ἀσχολίαστες. Τοῦτο μόνο θέλουμε νά παρατηρήσουμε: Πὼς γιὰ τὸν κ. Σωτηριάδη μπορούσε νά μιλήσει, ὅσο πλατιὰ κι ἂν ἴθελε, μέσα στὸ «Νουμά» ὁ ἴδιος ὁ Ποριώτης, ποῦ πήγαινε ταχτικὰ στὸ μάθημά του (γιατὶ ἐμεῖς δὲν πήγαμε ποτὲ καὶ δὲν μπορούσαμε, ἔτσι στὰ κουτουρού, νά γράψουμε), καὶ πὼς γιὰ τὸν Ἄλκη Θρύλο πολὺ σκληρὰ μιλάει, δείχνοντας ἔτσι ἕναν ἀδικαιολόγητο, ἀκόμη καὶ ἀντιποριώτικο, μισονεισμό, ἀφεὺ ἀπαιτεῖ νά κλείσουμε τὴν πόρτα σὲ μὴ νέα ποῦ κάτι ἔδειξε καὶ κάτι περισσότερο σίγουρα θὰ δείξει μὴ μῆρα. Ὅσο γιὰ τὰ «ξικεταρούδια τῆς πέννας», μερικά ἀπ' αὐτά, φίλε Ποριώτη—τί τὰ θές!—ἀπὸ τώρα δείχνουν πὼς γλήγορα θὰ μᾶς ἀφίσουν πίσω νά τὰ θαμάζουμε καὶ νὰν τὰ χεροκοτοῦμε.

Ἡ Κοινή Γνώμη

ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΑ... ΚΤΛ.

Φίλε «Νουμά»,

Ἀπαντῶ στὸ ἐρώτημα τοῦ κ. Ἄλκη Θρύλου, τὸ τυπωμένο σὲ περασμένο φύλλο σου (σελ. 28, Ὑ. Γ.).

Ὅχι, παιδί μου. Τὰ χορικά, μὲ τὰ στροφικά καὶ τὰ σοφὰ τους συστήματα, εἶναι κι ἀπ' τὸν κανονικὸ στίχο τοῦ διαλόγου ποῦ σκλαβωμένα. Ὅτε παρήχησι, οὔτε σύχουσι. Ἀναλογία τὸ πολὺ πολὺ μὲ τὰ «πολυφωνικά μέρη» (prezzi concertati, morceaux d'ensemble) τῆς σημερινῆς ὄπερας, καθὼς ὁ διάλογος μὲ τὰ ρετσιτατίβο. Πάρε μου, παιδί μου, δάσκαλο νά σοῦ τὰ μάθῃ. Ἀκόμη κι ὁ Πίνταρος, μὲ δάσκαλο τὰ ἔμαθε.

Ὅσο γιὰ τὴν οὐσία, ἐκεῖ δηλ. ποῦ γιὰ νά υποστηρίξῃς τὴν ἰδέα σου πὼς ὁ πεζὸς λόγος εἶναι ἀρμονικώτερος τάχα καὶ ρυθμικώτερος ἀπὸ τὸν ἔμμετρο, φέρνεις μάρτυρα καὶ τὸν Ποιητὴ ποῦ δούλεψε ὅσο κανεὶς ἄλλες στὰ χρόνια μας τὸν ἔμμετρο λόγο, κι ὁ Ποιητὴς ὁ ἴδιος, ἂν τονὲ ρωτούσαμε, θ' ἀπαντοῦσε μὲ κάτι ποῦ ἔχει γραμμένο:

«[Παιδί μου] ἡ Ποίησις οἰήγισσα, καὶ θέλει τοῦ καὶ ἀ δουλεμένου στίχου θέλει τὸ παλάτι γιὰ νά καθήσῃ. Τρόμος τοῦ παλατιοῦ τῆς Ποίησις ἢ δουλειά».

Μονάχα ὅσοι δὲν τὴν κατέχουνε, ξεθαρεύονται καὶ μιλοῦνε στὸ βρόντο γιὰ κείνη τὴν τρομερὴ δουλειά.

17.2.1916

Μὲ τὴν εὐχή μου
Ν. ΠΟΡΙΩΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ

ΤΗΣ ΜΕΛΠΩΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗ

Γιὰ τὴ συναυλία τῆς δεσποινίδας Μέλπωσ Λογοθέτη ποῦ δόθηκε τὴν προπερασμένη Πέμπτη στίς 11 τοῦ Φλεβάρη στὴ σάλα τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου μπορούμε χωρὶς δισταγμὸ νά ποῦμε πὼς εἶναι μέσα στίς λίγες μετρημένες συναυλίες ποῦ δόθηκαν ἴσαμε σήμερα στὴν Ἀθήνα ἀπὸ Ἑλληνες καλλιτέχνες. Ἡ δα Λογοθέτη, ποῦ γεννήθηκε στὴν Πόλη, κ' ὕστερα ἐμείνε πολλά χρόνια στὴ Δύση γιὰ τίς μουσικὲς τῆς σπουδῆς, τὰ τελευταῖα χρόνια μάλιστα κοντὰ στὸ Σταθερχάγγεν, τὸν ἀγαπημένο μαθητὴ τοῦ Δίστ, παρουσιαζότανε γιὰ πρώτη φορά στὸ κοινὸ τῆς πρωτεύουσάς μας. Ὅσοι εὐτύχησαν νά παρευρεθῶνε καὶ νά τὴν ἀκούσουν θὰ ἐξήσαν βαθειὰ μερικὲς ἀληθινὰ μουσικὲς στιγμῆς, γιατί ἔλειπε κάθετι ποῦ θὰ μπορούσαμε νά ὀνομάσουμε ἀντικαλλιτεχνικὴ τάση ἢ κ' ἐπίδειξη ἀπὸ τὴ συναυλία αὐτὴ, ποῦ ἢ σεμνὴ μουσικὴ τῆς διάθεσις θὰ συγκίνησε κι αὐτοὺς τοὺς ἀμύητους.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ δρόμος τῆς τέχνης εἶναι μακρὸς, πολὺ μακρὸς, καὶ γεμάτος ἀπὸ ἀγκάθια, ὅμως αὐτὸ δὲ θάρτανε γιὰ νά συγκρατήσῃ καὶ νά σκατέψῃ τὸν ἐνθουσιασμό μας πρὸς ὅλους ἐκείνους ποῦ πατοῦνε μέσα τὸ δρόμο. Μὲ τὴν ἀντίληψή της τοῦ ρυθμοῦ, τὴν ποιότητα τοῦ μουσικοῦ τῆς αἰσθημα, μὲ τὸ νόημα ποῦ ἀφήνει νά ξεχύνεται κάτω ἀπὸ τὰ δάχτυλά της, ἢ δα Λογοθέτη φτάνει ἐκεῖνο ποῦ ὀνομάζουμε ἀτομικότητα καὶ μόνον ἔτσι μπορούμε νά ποῦμε γιὰ τὸν ἐκτελεστὴ τῆς μουσικῆς πὼς δημιουργεῖ κι αὐτὸς.

Ὑψος, ἤχος, φωτεινότητα, γυναικεία χάρις κι ἀρρενωπὴ λιτότητα καὶ βαθύτητα, μὲ δυὸ λόγια νά τι μᾶς ἔδωσε ἢ δα Λογοθέτη στὴν συναυλία της ἀπὸ τίς γραφικὲς γοργοσάλευτες μαζοῦρκες τοῦ Σωπλιν ἴσαμε τὸ «μεταθετικὸ» παίξιμο τῆς Ἀπκασσιονάτας.

Ἡ δα Λογοθέτη ἔφερε καὶ μὴ καινοτομία στὴ συναυλία της, παίζοντας ὄχι ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ μὲ νότες. Κοντὰ στίς ἄλλες κριτικὲς ἀδελφίες ποῦ γράφθηκαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς συναυλίας, διαβάσαμε μέσα σ' ἄλλα πὼς δὲ μπορεῖ νάχη ἀπικίτησι πιανίστα «βιρτουόζ» ὅποιος δὲν παίζει ἀπ' ἔξω. Ὅσο κι ἂν μᾶς ἀφήνῃ ἀσυγκίνητους τὸ μεταχειρίσιμα τοῦ θροῦ «βιρτουόζ» στὸ ἀκροβατικὸ νόημα ποῦ ἔχει ξεπέσει, θάρτανε νὰναφέρουμε πὼς ἢ Κλάρα Σοῦμαν, ἢ ξηκουσμένη πιανίστα τοῦ καιροῦ της, ἐπαίξε μὲ νότες. Τὸ νά παίζῃ κανεὶς μὲ νότες ἢ χωρὶς νότες εἶναι ἐξωτερικὸ γνῶρισμα καὶ δὲ μπορεῖ βέβαια νά ἐπηρεάσῃ τὴ μουσικὴ ἔκφραση. Ὅτι ἀδίκησε πραγματικὰ τὴ δα Λογοθέτη εἴτανε τὸ ἐλαττωματικὸ πιάνο ποῦ ἐπαίξε, ὄργανο σκληρὸ κι ἀχάριστο. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴ δα Μέλπωσ Λογοθέτη, περιμένουμε κι ἄλλα κονζέρτα καὶ μὲ καλλίτερες συνθήκες, γιὰ νά γνωριστῇ πλατύτερα μὲ τὸν πολὺ κόσμο. Ὅσο γιὰ μᾶς ποῦ ξέρουμε τὴν ἄλλη δρᾶση τῆς νιοφερμένης στέν τόπο μας Ἑλληνοπούλας μ' ἀποκλειστικὸ τῆς ὄνειρο νά φανῇ χρησιμὴ ἐδῶ, ποῦ ἔτυχε ν' ἀκούσωμε γιὰ τὰ μουσικολογικά της μαθήματα τοῦ Ὁρείου καὶ τ' ἄλλα πλατύτερα ἰδανικά της, δὲ θὰ διστάζαμε ἀπὸ τώρα νά τῆς δέσσουμε τὴ θέση ποῦ τῆς ἀρμόζει καὶ νά τονίσουμε πόσο πλούσιος ἀπόχρημα εἶναι γιὰ τὸ Ὁδεῖο Ἀθηνῶν καὶ τὴ μουσικὴ μόρφωσις τῆς κοινωνίας μας.

ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΗ

Ἦσουν τόσο καλός, ἐσὺ νὰ πέσεις
Στὲς παγίδες ἐνοῦ ἀτιμοῦ κακούργου;
Πῶς νὰ σὲ εἶπομε;
ΟΘΕΑ. Ἄδιάφορο ἔπως, ἔπως
Τίμιο φονιά ἴσως· τίποτα ἀπὸ μίσος
Δὲν ἔκαμα μόν' ἔλα ἀπὸ τιμῆ.
ΛΟΥΔ. Αὐτὸς ὁ ἀχρεῖος μολόγησε ἓνα μέρος
Ἐπὸ τὰ ἐγκλήματά του· οἱ δυὸ μαζῆ
Ἐφάνανε τὸ θάνατο τοῦ Κάσσιου;
ΟΘΕΑ, Ναί!

ΚΑΣ. Ὁ στρατηγέ, δὲ σοῦχα δῶκει αἰτία!
ΟΘΕΑ. Σοῦ τὸ πιστεύω καὶ ζητῶ συμπάθειο.
Μὰ ἂν θέλεις, ρῶτα αὐτὸν τὸν μίσο-δαίμονα
Γιατί ἔτσι μοῦ περίπλεξε τὸ σῶμα
Καὶ τὴν ψυχῆ;

ΠΑΤ. Καθόλου μὴ ρωτᾶτε.
Ἐμάθατε ἔ, τι ἐμάθατε· ἀπ' τὰ τώρα
Λόγο πλιά δὲ θὰ πᾶ!

ΛΟΥΔ. Οὐδὲ προσευκῆ;
ΠΑΤ. Τὰ χεῖλη θὰ σ' τάνοίξουν τὰ μαρτούρια.
ΟΘΕΑ. Κάνει πολὺ καλὰ ποῦ δὲ μιλεῖ.
ΛΟΥΔ. Ἦρέπει νὰ μάθεις, Κύριε, ἔ, τι ἔχει γίνεαι,
Καὶ δὲν τὸ ξέρεις, λέω· ἐδῶ ἓνα γράμμα
Ποῦ βρέθηκε στὴν τσέπη τοῦ Ροδρίγου
Κ' ἓνα ἄλλο ἐδῶ τὸ πρῶτο, ἔχει σκοπὸ
Νὰ κάμει τὸ Ροδρίγο νὰ ἀναλάβει
Τὸ θάνατο τοῦ Κάσσιου.

ΟΘΕΑ. Ὁ κατεργάρης!
ΚΑΣ. Ὁ εἰδωλολάτρης, ὁ ἄτιμος!
ΛΟΥΔ. Καὶ τᾶλλο
Εἶναι γράμμα γιομᾶτο δυσαρέσκεια,
Κ' εὐρέθηκε στὴν τσέπη του καὶ κείνο
Καὶ φρίνεται· πῶς ἤθελε ὁ Ροδρίγος
Τοῦ ἀτιμοῦ τοῦ κακούργου νὰ τὸ σταίλει.
Μὰ ἴσως ὡς τόσο ἀντάμωσε τὸ Γιάγο,
Ποῦ θὰ τὸν εὐχαρίστησε.

ΟΘΕΑ. Ὁ ληστής!
Μὰ, ὦ Κάσσιε, πῶς ἐσὺ εἶχες τὸ μαντήλι
Ποῦ ἦταν τῆς γυναίκός μου;

ΚΑΣ. Τῶχα βρεῖ
Στὴν κάμαρά μου· ὁ ἴδιος τώρα τώρα
Εἶπε πῶς ἐκεῖ μέσα τῶχα ρίξει
Ἐπίτιδες· κ' ἐπίτιχε ὁ σκοπὸς του.

ΟΘΕΑ. Ὡ τρέλλα, ὦ τρέλλα, ὦ τρέλλα!
ΚΑΣ. Γράφει κ' ἔλας στὸ γράμμα του ὁ Ροδρίγος
Ἡκράπωνα τοῦ Γιάγου καὶ τοῦ λέει,
Ποῦ αὐτὸς τὸν εἶχε κάμει νὰ αὐταξιάσει
Μαζῆ μου, ὅταν ἐφύλαγα στὸ κάστρο·
Γι' αὐτὸ ἔχασα τὴ θέση μου. Κι' τώρα
Ἐμπόρεσε ὁ Ροδρίγος, ποῦ ἐφαινόταν
Πολλήωρα πεθαιμένος, νὰ μιλήσει:
Ὁ Γιάγος τὸν ἐλάβωσε, εἶπε, ὁ Γιάγος
Τὸν εἶχε ἀπανωθάλει.

ΛΟΥΔ. (Στὸν Ὀθέλλο). Αὐτὸ τὸ σπῆτι

Ἦρέπει ν' ἀφήσεις καὶ νάρθεις μαζῆ μας.
Ἄξιωμα πλιά δὲν ἔχεις, οὔτε θέση,
Στὴν Κύπρο κυβερνήτης εἶναι ὁ Κάσσιος.
Ὅσο γι' αὐτὸν τὸ σκλάβο, ἂ βρίσκειται ἓνα
Σκληρὸ μαρτύριο ποῦ νὰ τὸν βραστάξει
Πολλήωρα ζωντανὸν καὶ νὰ τοῦ δώσει
Τυράγγια τρομερά, ἄς τὸ λάβει! Ὀθέλλο,
Κλειστὸς στὴ φυλακὴ θὰ μείνεις, ἔσο
Νὰ μάθει ἡ Βενετιὰ τὸ φταίξιμό σου.—
Πάρτε τον ἔξω.

ΟΘΕΑ. Ἀγάλι, ἀγάλι. Ἀκούστε
Ἐνα δυὸ λόγια ἀκόμα. Ἐπηρεσῆς
Ἐπρόσφερα στὸ κράτος καὶ τὸ ξέρει.
Αὐτὰ ἄς τ' ἀφήσω. Ἀλλὰ στὰ γράμματά σας,
Γιὰ μένα, ὅταν αὐτὲς τὲς δυστυχίες
Θ' ἀναφέρετε, εἰπεῖτε τὴν ἀλήθεια.
Τίποτα νὰ μικρύνετε δὲ θέλω,
Μὰ ἀπὸ κακία μὴ σμίξετε οὐδὲ λέξη.
Κ' ἔτσι πρέπει νὰ εἰπεῖτε ποῦ ἦμιον ἓνας
Ποῦ ἀνέμουλα ἀγαποῦσε ἀλλὰ πολὺ,
Ποῦ εὐκολα δὲν ἐξήλεγε, μὰ ποῦ ἔταν
Ἄψυωνε, τὸν ἐκυρίευε τὸ πάθος,
Ἐνας ποῦ μὲ τὸ χέρι του εἶχε ρίξει
Σὰν ἀλαλος Ἰντιάνος τὸ πετράδι
Ποῦ ἀπ' ἔλη τὴ φυλὴ του πλιὸ ἀκριδὸ ἦταν,
Ἐνας ποῦ ἀπ' τὰ θλιμμένα του τὰ μάτια,
Ἄν καὶ δὲν ἔχουν μάθει νὰ μοσκεύουν,
Στάζουνε δάκρυα τώρα καθὼς στάζει
Τὸ κόμμα ἀπ' τὰ δοντρά τῆς Ἀραπιάς.
Γράφτε καὶ εἰπέτε κ' ἔλας πῶς στὸ Ἀλέπκι,
Ἐνας τουλπανωμένος κ' ἄγριος Τοῦρκος
Ἐβδαρε μιά φορὰ ἓνα Βενετὸ
Καὶ τὸ κράτος μας ἐβρίζε, καὶ τότες
Τὸν ἐπίασα τὸν ἄθρησκο τὸ σκύλο
Ἄπ' τὸ λαρύγγι, καὶ τὸν ἐσφαξα—ἔτσι.

Μιλήγει τὸ σπαθί του στὸ στήθος του.

ΛΟΥΔ. Ὡ αἵματωμένο τέλος!

ΠΑΤ. Περιττὰ εἶναι
Ὅσα εἶπαμε.

ΟΘΕΑ. Σοῦδωκα ἓνα φιλιὸν πρὶν σὲ σκοτώσω.
Μ' ἓνα φιλιὸν σκοτωμένος θὰ σώσω!

Πέφτει ἀπάνου στὴ Λεσδεμόνα καὶ πεθαίνει.

ΚΑΣ. Μὴν κάμει αὐτὸ εἶχα φόβο, μὰ ἐσκεφτόμουν
Ποῦ ἦταν ξαρματωμένος· τί ἡ καρδιά του
Ἦταν μεγάλη!

ΛΟΥΔ. (Στὸ Γιάγο). Ὡ Σπαρτιάτικε σκύλε,
Πλιὸ ἀπάνθρωπε ἀπ' τὴ θάλασσα, ἀπ' τὴν πείνα,
Κι' ἀπ' τὴν πανούκλα, κοίτα τὸ φορτίο
Τὸ τρομερὸ ἐκείνου τοῦ κρεβδατιοῦ!
Εἶναι ἔργο σου. Ἡ θωριά του φαρμακόνει
Τὴν δραση! Σκεπάστε το! Γρατιάνε,
Φύλοξε αὐτὸ τὸ σπῆτι· εἶναι δικό σου

Ὅ,τι εἶχε ὁ Μάυρος, εἶσαι ὁ κληρονόμος.—
(Στὸν Κάσσιο). Καὶ σένα, κυβερνήτη, εἶναι ἡ δουλειά
Τοῦ ἀπάνθρωπου κακούργου νὰ διορίσεις [σου
Τὴν τιμωρία, τὸν τόπο, τὴν ἡμέρα,
Καὶ τὸ μαρτύριο.—Ὡ κάμε το δεινό!
Κ' ἐγὼ εὐτὺς μὲ καρὰβι θὰ μισέψω
Καὶ θὰ ἀναφέρω μὲ βραρεῖα κερδιὰ
Στὴ γερουσία τὴν πράξη τῆ βραρεῖα! (Φεύγουν).

Τ Ε Α Ο Σ

ΕΘΝΙΚΗ ΑΤΜΟΣΤΑΣΙ'Α ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γραμμή Πειραιῶς—'Αλεξανδρείας

Μόλις ἐκ τῶν ἀγγλικῶν ναυπηγείων παραλειφθὲν θαλα-
μηγὸν «ΣΥΡΙΑ» ταχύτητος 15 μιλίων, ἀμυθῆτου πολυτε-
λείας καὶ ἀνέσεως ἀναχωρεῖ ἐκ Πειραιῶς (παραλία Τρούμ-
πας) ἕκαστον ΣΑΒΒΑΤΟΝ ὥρα 3 μ. μ. κατ' εὐθείαν δι
'Αλεξάνδρειαν.

Γραμμή Πειραιῶς-Θεσσαλονίκης-Καβάλλας

Γραμμή Πειραιῶς-Κοιλάδων

Τὸ μὲ διπλοῦς ἑλικας καὶ μηχανὰς ἀφθάστου ταχύτητο
πολυτελείας καὶ ἀνέσεως θαλαμηγὸν ἀτιμόπλοιοι « ΕΣΠΕ-
ΡΙΑ » ἀναχωρεῖ ἐκ Πειραιῶς (Παραλία Τρούμπας).

Ἐκάστην ΤΕΤΑΡΤΗΝ, ὥραν 10:30' μ. μ., διὰ Σύρον
Ἀνδρον, Κόρθιον καὶ Τήνον.

Ἐκάστην ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΝ, ὥραν 8ην μ. μ. κατ' εὐθεία
διὰ Θεσσαλονίκην-Καβάλλαν.

Διὰ περαιτέρω πληροφορίας ἀπευθυντέον :

Ἐν Ἀθήναις. Γραφεῖα Γεν. Διευθύνσεως, ὁδὸς Ἀπελλοῦ
ἀριθ. 1 καὶ εἰς τὰ Πρακτορεῖα ταξειδίων κ. κ. Θωμᾶ
Κοῦκ καὶ Υἱοῦ, Ἀδελφῶν Γκιόλμαν καὶ Σ. Σωτιάδου
(Πλατεία Συντάγματος) καὶ Ἰωάν. Ρέντα (παρὰ τὸν ἡ-
λέκτρικὸν σταθμὸν Ὀμοιοίας).

Ἐν Πειραιεῖ. Γεν. Πρακτορεῖον, ὁδὸς Φίλωνος, 44, (ὅπι-
σθεν Ἀγίας Τριάδος).

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Μ. Π. Σαλβάγον, ὁδὸς Ἀντωνιάδου
(Ἐκ τοῦ Πρακτορεῖου)

ΕΘΝΙΚΗ ΑΤΜΟΣΤΑΣΙ'Α ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γενικὸς Διευθυντὴς **ΛΕΩΝΙΔΑΣ Α. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ**

ΤΑΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΗ ΕΛΛΑΔΟΣ—ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ

Τὸ μέγα Ἑλληνικὸν ὑπερωκεάνειον

Θ Ε Μ Ι Σ Τ Ο Κ Λ Η Σ

θέλει ἀναχωρήσει ἐκ Πειραιῶς μέσῃ Καλαμῶν-Πατρῶν κατ' εὐθείαν διὰ Νέαν Ὑόρκην τὴν 5 Μαρτίου

Ἐπίσης τὸ ταχύπλοιο ὑπερωκεάνειον

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

θέλει ἀναχωρήσει ἐκ Πειραιῶς κατ' εὐθείαν διὰ Νέαν Ὑόρκην τὴν 18 Μαρτίου.

Δι' ἐπιβάτας, εἰσιτήρια καὶ περαιτέρω πληροφορίας ἀπευθυντέον:

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ : Πρακτορεῖον Ἐθν. Ἀτμοπλοίας ὁδὸς Ἀπελλοῦ 1. Ἀριθ. τηλ. 320.

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ : Γενικὸν Πρακτορεῖον Ἐθν. Ἀτμοπλοίας τῆς Ἑλλάδος, ὁδὸς Φίλωνος ἀρ. 44 (ὅπισθεν Ἀγίας
Τριάδος). Ἀρ. τηλ. 127.

Οἱ θέλοντες νὰ ἀσφαλισῶσι θέσεις ἀνάγκη νὰ δηλώσωσι ἐγκαίρως εἰς τὰ Κεντρικὰ Πρακτορεῖα τῆς Ἑταιρίας καὶ εἰς
τούς κατὰ τόπους ἀνεγνωρισμένους ἀντιπροσώπους.

Ὑποστηρίζοντες τὰ Ἑλληνικὰ ἀτιμόπλοια, ὑποστηρίζετε τὴν Σημαίαν σας, μεγαλύνετε τὴν Πατρίδα σας.